

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เรื่อง การทอผ้า ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อ ต่อไปนี้

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)
2. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัธยาศัย
  - 2.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542
  - 2.2 พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

พ.ศ. 2551

3. องค์ความรู้ท้องถิ่น
4. ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. กระบวนการเรียนรู้ด้านอาชีพในชุมชน
6. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้
7. การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม
8. บริบทบ้านโลกเจริญ
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 9.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 9.2 งานวิจัยต่างประเทศ
10. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

การพัฒนาประเทศให้สามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงในกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น จำเป็นต้องสร้างความแข็งแกร่งของระบบและโครงสร้างต่างๆ ภายในประเทศให้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น และสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีของประเทศตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ความสำคัญต่อการนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพและความได้เปรียบด้านอัตลักษณ์และคุณค่าของชาติ ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและ

เกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเป็นเสมือนเสาเข็มหลักในการพัฒนาประเทศ โดยการเสริมสร้างทุนสังคมที่มุ่งพัฒนาศักยภาพคนในทุกมิติทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ครอบครัวยุคใหม่มีความอบอุ่น มั่นคง ชุมชนมีความเข้มแข็ง และรวมพลังเป็นเครือข่ายในการพัฒนาสำหรับการเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจ มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจไทยสู่ระบบเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพ มีคุณภาพ มีการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและการลงทุน ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างศักยภาพและภูมิคุ้มกันของเศรษฐกิจฐานราก เพื่อกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ในส่วนของการเสริมสร้างทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มุ่งพัฒนามาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ และส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรเพื่อสงวนรักษาให้ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคงความอุดมสมบูรณ์เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ และเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนไทยให้มีความสุขอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : ย)

สังคมไทยได้ปรับตัวเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองอย่างต่อเนื่อง ขณะที่การพัฒนาชนบทกับเมืองมีลักษณะแยกส่วนส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนาของชุมชน ชนบท อย่างไรก็ตาม ภาวะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและการจัดการความรู้มีมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีการรวมตัว รวมกลุ่มและมีการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้สามารถจัดการกับปัญหาที่มากกระทบกับชุมชนได้ในระดับหนึ่ง พร้อมทั้งมีการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นให้สามารถปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีกลไกการบริหารงานให้พร้อมรับภารกิจกระจายอำนาจโดยภาครัฐได้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เพื่อการจัดทำแผนชุมชนแล้ว 3,657 ตำบล การส่งเสริมกระบวนการประชาคมในการจัดทำแผนของส่วนท้องถิ่นและอำเภอ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ชุมชนขณะที่ในด้านวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นยังถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่มีน้อย ทั้งระบบคุณค่าของสังคมไทยในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเริ่มเสื่อมถอย อย่างไรก็ตาม สังคมไทยยังมีผู้นำการพัฒนา โดยเฉพาะผู้นำชุมชนและปราชญ์กระจายอยู่ทุกพื้นที่ประมาณ 1.7 ล้านคน และมีบทบาทสำคัญเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ทำให้มีชุมชนต้นแบบที่มีความเข้มแข็งสามารถเป็นแบบอย่างเพื่อเรียนรู้และประยุกต์ใช้อยู่ทั่วทุกภูมิภาค ขณะเดียวกันพฤติกรรมการค้าทางชีวิตและการปฏิบัติสัมพันธ์ของคนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปจากอดีต โดยกระแสวัตถุนิยมที่เข้าสู่ชุมชน ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้มี

ความสะดวกมากขึ้นแต่มีความสุขลดลง มีรายได้ไม่พอรายจ่าย มีหนี้สินเพิ่มขึ้น และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดน้อยลงในลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : ฟ)

การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศทั้งทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบ่มงู “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ดังนั้นยุทธศาสตร์การพัฒนาคอนและสังคมไทยจึงให้ความสำคัญลำดับสูงกับการพัฒนาคุณภาพคน เนื่องจากคน” เป็นทั้งเป้าหมายสุดท้ายที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนา ขณะเดียวกันเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อไปสู่เป้าประสงค์ที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุลทั้งจิตใจ ร่างกาย ความรู้และทักษะความสามารถ เพื่อให้เพียงพอพร้อมทั้งด้าน “คุณธรรม” และ “ความรู้” ซึ่งจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” รอบคอบและระมัดระวัง ด้วยจิตสำนึกในศีลธรรมและ “คุณธรรม” ทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถตัดสินใจโดยใช้หลัก “ความพอประมาณ” ในการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทนขยันหมั่นเพียร อันจะเป็น “ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ให้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่นและสังคมที่สงบสันติสุข ขณะเดียวกันเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ มีเสถียรภาพและเป็นธรรม รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน นำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคอนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ จึงมุ่งพัฒนาคอนและสังคมไทยครอบคลุม 3 เรื่องหลัก คือ การพัฒนาคอนไทยให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต ตั้งแต่วัยเด็กให้มีความรู้พื้นฐานเข้มแข็ง มีทักษะชีวิต พัฒนาสมรรถนะ ทักษะของกำลังแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการ พร้อมก้าวสู่โลกของการทำงานและการแข่งขันอย่างมีคุณภาพ สร้างและพัฒนากำลังคนที่เป็นเลิศโดยเฉพาะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ เน้นการพัฒนาระบบสุขภาพอย่างครบวงจร มุ่งการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน การฟื้นฟูสภาพ

ร่างกายและจิตใจ เสริมสร้างคนไทยให้มีความมั่นคงทางอาหารและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ลด ละ เลิกพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข โดยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนฐานของความเป็นเหตุมีผล ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน พัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายและครอบคลุมทั่วถึง สร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน ส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีความปลอดภัย นำอยู่ บนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคม เสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมแบบบูรณาการและการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังควบคู่กับการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองและความตระหนักถึงคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อลดความขัดแย้ง

1. วัตถุประสงค์การพัฒนาคคนและสังคมไทย

1.1 สร้างโอกาสการเรียนรู้สู่คุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ด้วยการเชื่อมโยงบทบาทครอบครัวสถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา และเสริมสร้างสมรรถนะกำลังคน สามารถประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตและสนับสนุนการแข่งขันของประเทศ

1.2 เสริมสร้างระบบสุขภาพที่มีคุณภาพอย่างครบวงจร ตั้งแต่การส่งเสริมการป้องกันการรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพ สามารถลดการเจ็บป่วยและค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล

1.3 สร้างระบบคุ้มครองทางเศรษฐกิจสังคมและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้คนไทยสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2. เป้าหมายการพัฒนาคคนและสังคมไทย

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เมื่อสิ้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ในปี 2554 ดังนี้

2.1 เป้าหมายเชิงคุณภาพ

คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม อารมณ์ มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีทักษะในการประกอบอาชีพ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2.2 เป้าหมายเชิงปริมาณ

2.2.1 จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 10 ปี

2.2.2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักของทุกระดับสูงกว่าร้อยละ 55

2.2.3 เพิ่มกำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพเป็นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของกำลังแรงงานทั้งประเทศ

2.2.4 จำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 10 คนต่อ ประชากร 10,000 คน

2.2.5 อายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้นเป็น 80 ปี

2.2.6 ลดอัตราเพิ่มของการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ 5 อันดับแรก ได้แก่ โรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดสมอง โรคเนื้องอกร้าย (มะเร็ง)

2.2.7 ผู้อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบได้รับการคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึง

2.2.8 ลดคดีอาชญากรรมลงร้อยละ 10

3. แนวทางการพัฒนา

การพัฒนาคนให้มีคุณภาพพร้อมคุณธรรมและรอบรู้อย่างเท่าทันแนวทางการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ในระยะ 5 ปี ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาคนใน 3 มิติ คือ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยมุ่งให้เกิดการเสริมสร้างความรู้ตามความเหมาะสมของคนทุกกลุ่มทุกวัย เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง คำว่าผู้สังคมนำความรู้ได้อย่าง มั่นคง และสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถของประเทศ ในขณะที่เดียวกัน มุ่งเสริมสร้างคน ไทยให้มีสุขภาวะที่ดี ควบคู่กับการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข การคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคมกระบวนการยุติธรรม การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และมีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

3.1 การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน โดยมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนทั้งด้านจิตใจ ทักษะชีวิตและความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงานและเร่งผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการจัดการองค์ความรู้ การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตใจที่ดีงาม อยู่ในกรอบของศีลธรรม และมีจิตสำนึกสาธารณะ โดยผลักดันให้ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ร่วมกันพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม เป็นคนดี ห่างไกลอบายมุขและยาเสพติด มีภาวะผู้นำ อุทิศตนเพื่อส่วนรวม และมีบทบาทดูแล ตักเตือน เฝ้าระวังความประพฤติฉันท้เครือญาติ รวมทั้งสืบค้นคนดีในสังคม เชิดชูให้เป็นแบบอย่างที่ดีในทุก ระดับ ปูปลูกฝังทัศนคติและการเรียนรู้ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เปิด โอกาสให้คนทุกวัย

โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมเรียนรู้ทำงานร่วมกันประสานประโยชน์ เช่น กิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสาธารณประโยชน์ การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมลูกเสือและเนตรนารี และกิจกรรมสหกรณ์ เป็นต้น และในระดับองค์กรของทุกภาคีการพัฒนา มุ่งส่งเสริมให้มีการดำเนินงานที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้

3.2 พัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงานให้รองรับการแข่งขันของประเทศ โดยเพิ่มพูนความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงานและจัดระบบการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับพื้นฐานสู่ระดับวิชาชีพ เพิ่มพูนความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงานเพื่อเสริมสร้างผลิตภาพแรงงานให้สูงขึ้นทั้งการคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ แก้ปัญหา ตัดสินใจ ทำงานเป็นทีม มีจริยธรรม มีวินัยในการทำงาน สามารถรองรับ และเรียนรู้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนได้ง่ายปรับตัวให้ทันกับเทคโนโลยีสมัยใหม่และพร้อมก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ จัดระบบการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพทั้งในด้านความรู้ ความสามารถและทักษะที่สอดคล้องกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และมีการส่งต่ออย่างเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปสู่ระดับวิชาชีพ โดย

3.2.1 เสริมสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ชุมชนทุกระดับในการพัฒนาสมรรถนะแรงงาน โดยจัดหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้นที่หลากหลายสำหรับแรงงาน เพื่อสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพและเป็นช่องทางการเปลี่ยนงานตามความถนัดเหมาะสมกับศักยภาพและสอดคล้องกับสถานการณ์ รวมทั้งส่งเสริมการฝึกงานในสถานประกอบการให้กว้างขวาง

3.2.2 ผลักดันองค์กรต่างๆ ในสังคม เช่น องค์กรชุมชน สถานประกอบการ สถาบันการแพทย์ สถานสงเคราะห์ เป็นต้น ให้จัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งจัดการเรียนขั้นพื้นฐานและวิชาการด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพคนไทย เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3.2.3 เร่งรัดการจัดทำระบบคุณวุฒิวิชาชีพในสาขาที่มีความพร้อมและสอดคล้องกับความต้องการและนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อให้แรงงานได้รับค่าจ้างเหมาะสมกับความรู้ทักษะและประสบการณ์ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตควบคู่กับการผลักดันการจัดตั้งสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ

3.2.4 สนับสนุนผู้ด้อยโอกาสให้มีงานทำเหมาะสมตามศักยภาพ โดยผลักดันให้ภาคเอกชนร่วมกับชุมชนและสถาบันการศึกษาจัดการฝึกอบรมอาชีพและสร้างงานให้ผู้ด้อยโอกาสทั้งในสถานประกอบการและอาชีพอิสระ

3.2.5 จัดทำข้อมูล ข่าวสารและความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานและความก้าวหน้าในวิชาชีพในทุกอาชีพเผยแพร่ผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ เข้าใจง่ายและเข้าถึง ได้ลดการถูกเอารัดเอาเปรียบและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

3.3 เร่งสร้างกำลังคนที่มีความเป็นเลิศในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ใหม่ที่น่าไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งผลิตและพัฒนากำลังคนที่มีคุณภาพในทุกสาขา โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พัฒนานักวิจัย และสร้างปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวิชาการทุกแขนงผลิตและพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ บนฐานการพึ่งตนเองทางวิชาการสมัยใหม่

3.3.1 เร่งผลิตนักวิจัยในสาขาที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและของสังคมไทย เพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาประเทศ โดยผลักดันให้การค้นหาเด็กที่มีอัจฉริยภาพด้านต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้นและพัฒนาศักยภาพให้มีความเป็นเลิศทั้งในด้านความรู้และคุณธรรม โดยส่งเสริมให้ครอบครัวสามารถเข้าถึงสถานการเชิงสร้างสรรค์และกิจกรรมศิลป์ต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งใน โรงเรียนและชุมชนมุ่งผลิตนักวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และด้านสังคมให้สามารถบริหารจัดการความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาเน้นสาขาหลัก อาทิเทคโนโลยีพัฒนาคน สังคม และการบริหารจัดการ และร่วมทำวิจัยกับต่างประเทศที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทย

3.3.2 พัฒนานักวิจัยที่มีอยู่ให้มีศักยภาพ มีความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญสูงขึ้น สามารถสร้างนวัตกรรมที่นำมาใช้ประโยชน์ต่อสังคม โดยรวมและเชิงพาณิชย์ ปลุกฝังคุณค่าในเรื่องความไว้เนื้อเชื่อใจให้กับนักวิจัยที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม สร้างเป็นเครือข่ายทั้งในและระหว่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์สร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ที่น่ามาใช้ประโยชน์ได้ สนับสนุนให้ทำการวิจัย พัฒนาและสร้างนวัตกรรมที่เชื่อมโยงกับความหลากหลายทางชีวภาพ มุ่งสร้างสรรค์คุณค่าและมูลค่าเพิ่มเพิ่มผลิตภาพ โดยรวม นำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว

3.4 สร้างปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวิชาการทุกสาขาให้เป็นระบบเน้นการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง กำหนดมาตรการจูงใจ และกระจายแหล่งเรียนรู้ให้กว้างขวางในทุกภูมิภาค ดังนี้

3.4.1 ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในทุกสาขาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีที่สร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการลงทุนจากต่างประเทศ โดยผลักดันให้บริษัทข้ามชาติจัดกิจกรรมวิจัยและพัฒนาในประเทศเพิ่มขึ้น รวมทั้งกำหนดเงื่อนไขการถ่ายทอดความรู้และ

เทคโนโลยีผ่านการลงทุนจากต่างประเทศควบคู่กับการสนับสนุนการลงทุนด้านวิจัยและพัฒนา ระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างฐานเทคโนโลยีของตนเอง

3.4.2 กำหนดมาตรการจูงใจที่มุ่งสนับสนุนให้นักวิจัยสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ ยกเว้นภาษีทุกประเภทที่เกี่ยวกับงานวิจัยและพัฒนาทุกสาขา จัดให้มีกลไกจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียอย่างเป็นธรรม พัฒนาระบบการแพร่กระจาย ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี และยกย่องนักวิทยาศาสตร์ไทย นักวิจัยและพัฒนาในด้านต่างๆ ที่มีผลงานดีเด่นให้เป็นแบบอย่างสำหรับเด็กและเยาวชน

3.4.3 กระจายและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทุกสาขาวิชา พัฒนาและยกระดับศูนย์ความเป็นเลิศด้านต่างๆ สร้างเครือข่ายองค์กรที่เกี่ยวข้องในทุกภูมิภาค โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไปสู่ภูมิภาคและชุมชน สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.5 พัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้คนไทยได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ทั้งที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ และปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนทุกช่วงวัย ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน โดย

3.5.1 สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับทุกคนในสังคมไทย ให้เห็นความสำคัญและสนใจการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

3.5.2 ปรับทัศนคติของสังคมให้ยกย่องผู้ที่ไปศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นคนที่มีคุณค่า มีความขยันหมั่นเพียร และสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

3.5.3 ส่งเสริมเด็กและเยาวชนในการเรียนรู้และปรับตัวรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและความรู้อย่างกว้างขวางพัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สอดคล้องกับสภาพของเมืองและชุมชน โดยเปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคนในชุมชน โดยจัดกิจกรรมหลังเวลาเรียนในโรงเรียน ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไปในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย เพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา

3.6 พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยสำรวจความต้องการของผู้เรียน จัดหลักสูตรที่มุ่งให้ปราชญ์ ผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้นำการเรียนรู้เพื่อเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น นักการศึกษา ผู้ฝึกกีฬา ผู้นำเยาวชน บรรณารักษ์ห้องสมุด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัคร เป็นต้น และจัดทำปฏิทินการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นความสนใจของสาธารณชน รวมทั้งการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเบื้องต้นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับทุกคน โดย

3.6.1 ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยกำหนดมาตรการจูงใจ อาทิ การลดหย่อนภาษีให้ภาคเอกชนที่ร่วมลงทุน และส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในสถานประกอบการ เป็นต้น ปรับปรุงกฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้เอื้ออำนวยและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาสถานที่เรียนรู้ให้เหมาะสมกับกิจกรรม

3.6.2 จัดระบบข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งจัดหน่วยให้คำปรึกษาสำหรับการเรียนรู้เพื่อแนะนำการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สนใจเรียน

3.7 การจัดการองค์ความรู้ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของคนไทยและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการจัดการ พัฒนาต่อยอด ใช้ประโยชน์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาให้คงอยู่และเผยแพร่สู่สากล โดยจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการสืบค้น ถอดความรู้/ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนออกเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเรียนรู้ รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน อาทิ การจัดทำแผนชุมชน และคุ้มครองความรู้เหล่านี้ ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย ป้องกันมิให้ตกไปอยู่กับกลุ่มผลประโยชน์ สนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการปฏิบัติจริงร่วมกับปราชญ์ ผู้รู้ และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน และผลักดันให้เป็นวิชาในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างเป็นระบบ และนำไปผลิตสินค้าและบริการ สร้างรายได้ให้ชุมชน ควบคู่กับการทำวิจัยพื้นที่บ้านที่นักวิจัยใน

ชุมชนร่วมกับสถาบันการศึกษาและภาครัฐรวมทั้งจัดระบบการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงลึก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : 47-57)

สรุปได้ว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ให้ความสำคัญของการนำภูมิปัญญาไทยที่มีการสั่งสม สืบทอด และรักษาไว้อย่างรู้คุณค่า มีปราชญ์และผู้รู้กระจายอยู่ทั่วประเทศ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือและพัฒนาเพื่อให้เกิด การถ่ายทอด สืบค้น ถอดความรู้ รวบรวมพัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบจะ นำไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เรื่อง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอักษยาศัยเรื่องการทอผ้า : กรณีศึกษา บ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอักษยาศัย

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

มาตรา 24 (2) การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้ ให้จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและ ความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้าน ต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ไว้ในทุกวิชา ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งมี ความสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนรู้ไปพร้อม กันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิด ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานงานความร่วมมือกับบิดามารดา และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

สรุปได้ว่า การศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความต้องการ ตามความถนัด ความสนใจของตนเอง ซึ่งการจัดการเรียนรู้เกิดได้ตลอดเวลาทุกสถานที่และต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ศีลทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง

2. พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

มาตรา 4 “การศึกษานอกระบบ” หมายความว่า กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมาย ผู้รับบริการ และวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลา เรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

“การศึกษาตามอัธยาศัย” หมายความว่า กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“ภาคีเครือข่าย” หมายความว่า บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่น รวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีส่วนร่วมหรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการส่งเสริมสนับสนุนและประสานความร่วมมือการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา ให้บุคคลได้รับการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ โดยให้บุคคลซึ่งได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไปแล้วหรือไม่ก็ตามมีสิทธิได้รับ

การศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยได้แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ตาม
กระบวนการและการดำเนินการที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 6 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม
อัธยาศัยให้ยึดหลัก ดังต่อไปนี้

1. การศึกษานอกระบบ

1.1 ความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง
ทั่วถึง เป็นธรรมและมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน

1.2 การกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายมี
ส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

2. การศึกษาตามอัธยาศัย

2.1 การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิต
ของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย

2.2 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นและส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา

2.3 การจัดกรอบหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน

มาตรา 7 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ ให้ดำเนินการ
เพื่อเป้าหมายในเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพกำลังคนและ
สังคม ที่ใช้ความรู้และภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
ความมั่นคง และคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ตามแนวทางการพัฒนาประเทศ

2. ภาคีเครือข่ายเกิดแรงจูงใจและความพร้อมในการมีส่วนร่วม เพื่อจัด
กิจกรรมการศึกษา

มาตรา 8 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ดำเนินการ
เพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียน ได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อ
การเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. ผู้เรียน ได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นใน
การยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

3. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับ ไปใช้ประโยชน์และเทียบโอนผล
การเรียนกับการศึกษา ในระบบและการศึกษานอกระบบ

มาตรา 9 ให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย โดยให้ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องตามบทบาทและหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และสามารถเลือกรับบริการได้หลากหลายตามความต้องการของตนเอง
2. ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษานอกระบบ และผู้จัดแหล่งการเรียนรู้ สำหรับการศึกษ ตามอัธยาศัย มีการดำเนินการที่หลากหลายตามศักยภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยบูรณาการความรู้ปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม
3. ผู้ส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งเป็นผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้มีการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

มาตรา 10 เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย ส่วนราชการหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่ายอาจดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องดังต่อไปนี้

1. สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่จำเป็นสำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อการจัดการศึกษานอกระบบ
2. การจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา และการยกย่องประกาศเกียรติคุณสำหรับผู้จัดการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
3. สิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมให้แก่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ
4. การสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนของการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเข้าถึงได้ตามความเหมาะสม
5. ทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการที่สอดคล้องกับความจำเป็นในสังคมของการศึกษาตามอัธยาศัย

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการส่งเสริมและสนับสนุนตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 11 เพื่อประโยชน์ในการจัดและพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมมือกับภาคีเครือข่าย เพื่อดำเนินการในเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ เช่น แหล่งการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนสื่อ และเทคโนโลยีที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้

2. ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่าย เพื่อให้เกิดความร่วมมือและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคีเครือข่าย ได้รับโอกาสในการจัดสรรทรัพยากรและเข้าถึง แหล่งเงินทุนเพื่อการดำเนินงาน

มาตรา 12 เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. กำหนดนโยบายและแผนการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. กำหนดแนวทางการดำเนินการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

3. ส่งเสริมและสนับสนุนการประสานงานระหว่างส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

4. เสนอแนะต่อรัฐมนตรีในการจัดทำและการพัฒนาระบบการเทียบโอนผลการเรียนจาก การเรียนรู้ในการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

5. ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่พระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

มาตรา 13 ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะอนุกรรมการภาคีเครือข่าย” ที่ประกอบด้วยภาคส่วนต่างๆ ของสังคมที่เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

จำนวนอนุกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการได้มาของประธานและอนุกรรมการวาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่ง รวมทั้งอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการภาคีเครือข่ายให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 14 ให้มีสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ขึ้นในสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ เรียกโดยย่อว่า “สำนักงาน กศน.” โดยมีเลขาธิการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เรียกโดยย่อว่า

“เลขาธิการ กศน.” ซึ่งมีฐานะเป็นอธิบดีและเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ พนักงานและลูกจ้าง และรับผิดชอบการดำเนินงานของสำนักงาน สำนักงานมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. เป็นหน่วยงานกลางในการดำเนินการ ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และรับผิดชอบงานธุรการของคณะกรรมการ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต่อคณะกรรมการ
2. จัดทำข้อเสนอแนะนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผน และมาตรฐานการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต่อคณะกรรมการ
3. ส่งเสริม สนับสนุน และดำเนินการพัฒนาคุณภาพทางวิชาการการวิจัย การพัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมทางการศึกษานุเคราะห์ และระบบข้อมูลสารสนเทศที่ เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
4. ส่งเสริม สนับสนุน และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน การเทียบ โอน ความรู้และประสบการณ์ และการเทียบระดับการศึกษา
5. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน ให้บุคคล ครอบครัวยุวมชน องค์กร ชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน ประกอบการ และองค์กรอื่นรวมตัวกันเป็นภาคีเครือข่าย เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งใน การดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
6. จัดทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์เครือข่ายเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสารสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา วิทยุชุมชน ศูนย์วิทยาศาสตร์ เพื่อการศึกษา ห้องสมุดประชาชนพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และแหล่งการเรียนรู้อื่น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องของประชาชน
7. ดำเนินการเกี่ยวกับการติดตามตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
8. ปฏิบัติงานอื่นใดตามพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นที่บัญญัติให้เป็น อำนาจหน้าที่ของสำนักงาน หรือตามที่รัฐมนตรีมอบหมาย

มาตรา 16 คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยกรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ให้คำปรึกษาและร่วมมือในการพัฒนาการจัดการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยกับภาคีเครือข่าย
2. ส่งเสริมและสนับสนุนภาคีเครือข่าย เพื่อจัดการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยให้สอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานที่คณะกรรมการกำหนด

3. ติดตามการดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้มี คุณภาพและมาตรฐานตามที่กำหนด และสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของประเทศรวมทั้ง ความต้องการเพื่อการพัฒนาของท้องถิ่น

4. ปฏิบัติงานอื่นตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

มาตรา 18 ให้สถานศึกษาทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน และจัดการ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยร่วมกับภาคีเครือข่าย

การดำเนินงานของสถานศึกษาตามวรรคหนึ่ง อาจจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นหน่วย จัดกิจกรรมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนก็ได้

การจัดตั้ง ยุบ เลิก รวม การกำหนดบทบาท อำนาจและหน้าที่ของสถานศึกษา ตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่กฎหมายว่าด้วย การศึกษาแห่งชาติมีหลักการจัดการศึกษาให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และให้ ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา รวมทั้งสถานศึกษาอาจจัดการศึกษาใน ระบบ การศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสาม รูปแบบก็ได้โดยเป็นการผสมผสานระหว่างการศึกษาทั้งสามรูปแบบ เพื่อให้สามารถพัฒนา การศึกษาและคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากกลไกและการดำเนินการ เกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะรองรับ ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางและเป้าหมายดังกล่าว สมควรให้มีกฎหมาย เพื่อส่งเสริมและ สนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็น ไปอย่างมีระบบและ ต่อเนื่อง มีการบริหารและจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพเพื่อทำให้ประชาชนได้มี โอกาสเรียนรู้ และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้ตามศักยภาพ เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา อันจะมีผลในการพัฒนากำลังคนและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป จึงจำเป็นต้องตรา พระราชบัญญัตินี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551 : 2-11)

สรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบ คือ กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมาย ผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลา เรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิ ทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้ส่วน การศึกษาตามอัธยาศัย คือ กิจกรรมการเรียนรู้

ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตตามความสนใจ ความต้องการ โอกาสความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

องค์ความรู้ท้องถิ่น

องค์ความรู้ท้องถิ่น สามารถเรียกชื่อเป็นภาษาไทยได้หลายอย่าง เช่น ทรัพยากรท้องถิ่น แหล่งความรู้ในท้องถิ่น แหล่งความรู้ แหล่งวิทยากรชุมชน หรือแหล่งวิชาการในชุมชน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Community resources หรือ Local resources ซึ่งนักการศึกษาให้ความหมายไว้ ดังนี้

1. ความหมายของคำว่า “องค์ความรู้ท้องถิ่น

โอล์เซน (Olson, 1960 : 18-20) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรท้องถิ่นประกอบด้วย สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งหมด รวมทั้งประสบการณ์ซึ่งอาจได้รับจากชุมชนหนึ่ง หรือหลายชุมชนที่แวดล้อม โรงเรียน ส่วนองค์ประกอบดังกล่าว ได้แก่ ธรรมชาติ ประชากร ไร่นา โรงงาน อุตสาหกรรม กลุ่มคน องค์กรและสถาบันต่างๆ ตลอดจน โครงสร้างและกระบวนการของสังคม และแนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลง

กู๊ด (Good, 1973 : 32) ได้กล่าวว่า แหล่งทรัพยากรท้องถิ่นหมายถึง สถาบันองค์กรต่างๆ บุคคลซึ่งมีความสามารถในท้องถิ่น วัตถุประสงค์ซึ่งอาจได้รับจากชุมชนหนึ่ง หรือหลายชุมชน

นิพนธ์ สุขปริศิ (2528 : 51) ให้ความหมายว่า ทรัพยากรท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในชุมชน ซึ่งครูหรือนักเรียนอาจนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ สถานที่ราชการ โบราณสถาน โรงภาพยนตร์ แม่น้ำลำธาร และบุคคลที่โรงเรียนอาจจะเชิญมาเป็นวิทยากร หรือวิทยากรและครูออกไปสัมภาษณ์เยี่ยมเยียน เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น บุรุษไปรษณีย์ ตำรวจ ชาวสวน พ่อค้า หรือเจ้าหน้าที่ทางราชการ เป็นต้น

จากความหมายดังกล่าว คำว่าองค์ความรู้ในท้องถิ่น สามารถเรียกชื่อได้หลายอย่าง เช่น ทรัพยากรท้องถิ่น แหล่งความรู้ในท้องถิ่น แหล่งความรู้ แหล่งวิทยากรในชุมชน หรือแหล่งวิชาการในชุมชน สามารถสรุปความหมายได้ว่าองค์ความรู้ท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สถานที่ บุคคล กิจกรรมในชุมชน รวมทั้งสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ ซึ่ง ครู นักเรียน บุคลากร ประชาชนทั่วไปสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาพัฒนาหลักสูตร และเป็นแนวทางดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การนำองค์ความรู้มาใช้ในการจัดการศึกษาและการพัฒนาท้องถิ่น

2.1 องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการศึกษาวิจัย องค์ความรู้นับเป็นข้อมูลพื้นฐานที่มีการเก็บข้อมูลอย่างหลากหลายวิธีและมีการตรวจสอบตาม วิธีการวิจัยจึงเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ ดังนั้นหน่วยงานราชการและองค์กรส่วนท้องถิ่นสามารถ นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพิจารณาในการวางแผนพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ได้อย่าง มีประสิทธิภาพ

2.2 องค์ความรู้เพื่อการจัดการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร

การนำเอาองค์ความรู้ท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยในการประกอบการพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวดที่ 1 มาตรา 4 มาตรา 7 และ มาตรา 9 นั้นเป็นการสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร เพราะนอกจากจะจัดข้อจำกัด ของโรงเรียนได้ส่วนหนึ่งแล้วยังแสดงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบัน สังคมอื่นที่เป็นการสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้ บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า โรงเรียนจะเลือกใช้วิธีใดจึงจะเหมาะสม กับการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น มีนักการศึกษาได้เสนอไว้ ดังนี้

สุรชาติพิทย์ งามนิล (2538 : 31) ได้เสนอวิธีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ดังนี้

1. นำเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ จากภายนอกโรงเรียนมาให้นักเรียนนักศึกษา ค้นคว้า
2. ใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน
3. เชิญวิทยากรมาบรรยายหรือสาธิตในโรงเรียน
4. ให้นักเรียนไปสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในชุมชน
5. พานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่
6. การสำรวจแหล่งความรู้ต่างๆ ในชุมชน
7. การศึกษานอกสถานที่ไกลออกไป
8. การตั้งค่ายพักแรม
9. โครงการบริการสังคม
10. การจัดให้นักเรียนมีประสบการณ์จากการฝึกงาน

ประเวศ วะสี (2543 : 60-63) ได้กล่าวถึง เรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อแก้ ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน โดยโรงเรียนควรมีความสัมพันธ์กับชุมชน ดังนี้

1. เรียนรู้จากชุมชน

1.1 เรียนรู้จากคนในชุมชน ในชุมชนผู้รู้ด้านต่างๆ มากมายมากกว่า ครูที่สอนท่องหนังสือมากนัก เช่น ผู้รู้ทางการเกษตร ทางช่าง มีทางศิลปิน ผู้รู้ทางศาสนา หมอพื้นบ้าน นักธุรกิจรายย่อย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ ผู้นำชุมชนที่เป็นนักคิด นัก สัตถกรรมมีปัญญาและความดีมากกว่าใครต่อใครตั้งเยอะแยะในระดับสูงๆ ถ้าเปิดโรงเรียนสู่ ชุมชนให้ทั้งครูและนักเรียนได้เรียนรู้จากครู ในชุมชนจะมีครูมากมายหลากหลายเป็นครูที่รู้จริง ทำจริงจะทำให้การเรียนรู้เข้าไปเชื่อมโยงกับการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จะสนุกไม่น่าเบื่อหน่ายที่ สำคัญจะเป็นการปรับระบบคุณค่าเดิมการศึกษาของเราสอนให้ดูถูกคนที่มีคุณค่าเหล่านี้ ดังกล่าวแล้วในตอนก่อน เมื่อผู้รู้ในชุมชนเหล่านี้กลายเป็นครูก็จะเป็นการยกระดับคุณค่า ศักดิ์ศรีและความภูมิใจ ของชุมชน อันเป็นการถักทอทางสังคมสืบไป

1.2 เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ควรจะสำรวจและสร้างแหล่ง เรียนรู้ในชุมชนเพิ่มขึ้นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นทุ่งนา ป่าเขา แหล่งน้ำ วัด แหล่งอนุรักษ์ ป่า แหล่งอนุรักษ์สัตว์ กลุ่มอาชีพต่างๆ พิพิธภัณฑสถานทุกตำบลควรสร้างพิพิธภัณฑสถาน ของตนเอง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมการสร้างความรู้หรือการวิจัย

1.3 เรียนรู้จากเรื่องชุมชน การเรียนรู้ควรจะเรียนเรื่องของชุมชนให้ มากที่สุด เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การแพทย์พื้นบ้าน ศาสนา

1.4 เรียนรู้จากการปฏิบัติงานในชุมชน ครูและนักเรียนควรจะเรียนรู้ จากการลงมือปฏิบัติงานจริงในชุมชน เช่น ทำการเกษตร หัตถกรรม แปรรูปอาหาร งานช่าง ธุรกิจชุมชน การท่องเที่ยวชุมชน การแพทย์แผนไทย จะได้ทำงานเป็น จัดการเป็น อยู่ร่วมกัน เป็นมีอาชีพแก้ปัญห เศรษฐกิจ และเป็นการพัฒนาศีลธรรมไปด้วยในตัวศีลธรรมจากการ ดำเนินชีวิตร่วมกันแต่ไม่เกิดจากการท่องวิชาการ

2. สร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชน

ข้อบกพร่องอันฉกรรจ์ของระบบการศึกษาไทย คือ เป็นระบบที่ไม่ สร้างความรู้เป็นระบบที่ท่องจำความรู้เก่าๆ จึงไม่มีปัญหามองเห็นปัจจุบันและอนาคต สร้างคน ที่ไม่รู้ความจริงขึ้นมาเต็มประเทศ ซึ่งย่อมถูกสถานการณ์และการรุกรานจากภายนอกเข้ามา แทรกแซงจนวิกฤตฉะนั้นการปฏิรูประบบการศึกษาไทยจะต้องทำให้เป็นระบบการศึกษาที่ สร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง ตำบลจะเข้มแข็งได้ก็ต่อเมื่อคนในตำบลสามารถสร้างความรู้เกี่ยวกับ

ตำบลได้ จะต้องมีการวิจัยของตำบล โดยตำบล และเพื่อตำบล โรงเรียน วัด และสมาชิกอื่นๆ ของตำบล ควรจะรวมตัวกันทำการวิจัยเรื่องของตำบล เช่น การวิจัยประวัติศาสตร์ตำบล วิจัยความหลากหลายทางชีวภาพวิจัยความหลากหลายทางวัฒนธรรม การวิจัยสร้างข้อมูลตำบล เป็นต้น ทุกตำบลควรวิจัยให้รู้ประวัติศาสตร์ของตน ประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น จะเป็นเครื่องมือให้คนในชุมชนท้องถิ่นรวมตัวกันด้วยสำนึกท้องถิ่น ทำให้ความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น ควรจัดทำพิพิธภัณฑ์ตำบลไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งของคนในชุมชนเอง และนักท่องเที่ยว เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน จึงเชื่อมโยงต่อไปสู่ธุรกิจอื่นๆ ของชุมชนด้วยและภูมิใจในความดีของตนทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเรียนรู้ในสุนทรียภาพอันหลากหลายและเชื่อมต่อไปเป็น ธุรกิจขนาดเล็ก และกลาง (SME) อย่างมโหฬาร ถ้าธุรกิจและอุตสาหกรรมเชื่อมต่อกับฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนได้เศรษฐกิจของเราจะเข้มแข็ง สินค้าวัฒนธรรมไทยของไทยที่ทรงคุณค่าด้วยฝีมือของชาวไทยและได้รับการยอมรับจากนานาชาติ

3. วิธีสร้างข้อมูลตำบล

แต่ละตำบลควรสร้างฐานข้อมูลเกี่ยวกับตำบลให้มากที่สุด เช่น บันทึกอุณหภูมิจากความชื้น ปริมาณน้ำฝน ลักษณะดิน ความเป็นกรดด่างของดิน ปริมาณ และคุณภาพน้ำ รวมไปถึงจุดชีพที่อยู่ในดิน ฯลฯ ข้อมูลตำบลเหล่านี้จึงทำให้เข้าใจความสัมพันธ์และความแปรผันของมิติต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต การพัฒนา การป้องกันภัยพิบัติ บุคคลถ้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมแต่ไม่รู้จักสิ่งแวดล้อมชีวิตย่อมลำบาก การมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะทำให้สามารถจัดระบบชีวิตให้สอดคล้องและเกิดสมดุล เป็นคุณค่าและคุณภาพของชีวิตและชุมชน เหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างตำบลอาจจะวิจัยเรื่องอื่นๆ เช่น เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องสุขภาพ อันจะทำให้ตำบลเข้มแข็งและพัฒนาตนเองได้

ดังนั้น การนำองค์ความรู้ท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาด้านต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะด้านจัดการศึกษา เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรและการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น มีลักษณะการใช้อยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. การนำองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้ามาสู่โรงเรียน
2. การนำโรงเรียนออกไปสู่ท้องถิ่นหรือชุมชน
3. การนำองค์ความรู้สู่การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น

สรุปได้ว่า องค์ความรู้ท้องถิ่นประกอบด้วย 1) ภูมิปัญญาเกิดจากการสังสมกันจากประสบการณ์ของชีวิตสังคม ในภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันและถ่ายทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม 2) ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนให้สามารถถ่ายทอด

ชี้แนะให้เห็นต่อชุมชนท้องถิ่นนั้น 3) แหล่งวิทยากรให้การศึกษาในชุมชน เช่น สถาบันครอบครัว ชุมชน วัด หรือสถาบัน ทางศาสนา หน่วยงานราชการที่อยู่ในพื้นที่ และสถานประกอบการต่างๆ เป็นต้น

ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมาย

1.1 ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 826)

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ปัญหาของมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 11)

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มคนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว การดำรงชีพ ในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544 : 42)

จากความหมายที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อของคนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ที่ได้สั่งสมมา

1.2 ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึงความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ซึ่งได้เรียนรู้จากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติ พี่น้อง และผู้รู้ในชุมชนความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตเป็นแนวทางหลักเกณฑ์ มีวิธีการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวความสัมพันธ์กับผู้ที่เกี่ยวข้องไปแล้วกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกับธรรมชาติความรู้ที่สะสมมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับปรุง ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. 2538 : 248)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงบุคคลที่ค้นคว้าหาความรู้จากประสบการณ์การทำงานด้วยตนเองจนประสบความสำเร็จ และได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นผู้มีความรู้มีประสบการณ์และเป็นแหล่งของความรู้ให้กับคนในชุมชน (ทรงศิริ สาประเสริฐ. 2542 : 6)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นเพฐานของความรู้ของชาวบ้าน (เสรี พงศ์พิศ. 2529 ; อ้างใน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 9) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ความสามารถวิธีการ และผลงานที่คนท้องถิ่น ได้คิดค้นขึ้นเองทำเอง และนำมาใช้แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วปรับปรุงถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง บังเกิดผลดีงาม มีคุณค่า (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2544 ก : 129)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงองค์ความรู้ของชาวบ้านหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดค้น ทำขึ้นจากสติปัญญาและความสามารถของชาวบ้านเอง เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสมัย โดยมีกระบวนการสั่งสม สืบทอดและก่อกองมา ยาวนาน และมีการประสมประสานกันเป็นเหลี่ยมมุมที่จรสแสงคงทนและทำทายตลอดกาลเวลา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534 ; อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาธิการ แห่งชาติ. 2541 : 13)

ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรู้และประสบการณ์ ทั้งหลายของชาวบ้านที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิต โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 3)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึงความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิตซึ่งได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมากระบวนการพัฒนาตามศักยภาพที่มีอยู่เพื่อแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้เหมาะสมตามกาลสมัย (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2542 ข : 24)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงกระบวนการทัศนของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลก และสิ่งแวดล้อมซึ่งกระบวนการทัศนดังกล่าวจะมีรากฐานคำสอนทางศาสนา คติ จารีตประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอน และปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมาปรับเปลี่ยนเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคล (รัตนะ บัวสนธิ. 2535 : 28-29)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสัมพันธ์ที่ท้องถิ่นได้สะสม ถ่ายทอดปรับปรุงสืบต่อกันมาปรากฏเป็นความสามารถ วิธีการ เครื่องมือที่สามารถใช้ควบคุม แก้ปัญหา หรืออำนวยความสะดวกแก่บุคคลและท้องถิ่น ได้โดยตลอด (วิชา ทรวงแสง. 2538 : 64)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรู้ความสามารถ และทักษะของกลุ่มคนในท้องถิ่นซึ่งสร้างขึ้นมาจากการสั่งสมประสบการณ์ ความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรุงแต่ง พัฒนา และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และสภาพธรรมชาติรวมทั้งเหมาะสมกับยุคสมัย (วิสากุล กองทองนอก. 2543 : 12)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความสามารถของบุคคลในท้องถิ่นที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนสามารถสร้างชิ้นงาน หรือผลงานที่ได้ศึกษาค้นคว้าทดลองปฏิบัติแล้วบังเกิดผลเป็นที่พอใจ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเมื่อนำมารวบรวมไว้ด้วยกันก็แสดงถึงความรู้ ความสามารถของภูมิปัญญาไทยความรู้ ความสามารถดังกล่าวไม่เน้นความรู้ที่เกิดจากการเล่าเรียนจากสถาบันแต่เป็นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 ค : 42)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยเป็นคำที่ได้ยินกันอย่างแพร่หลาย ทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรเอกชน หมายถึงความรู้ ความคิด สติปัญญาของชาวบ้านหรือของแต่ละท้องถิ่นที่สั่งสม เรียนรู้สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน และได้นำมาผสมผสานกับการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง บางอย่างก็รับใช้สังคมได้อยู่บางอย่างก็ปรับเปลี่ยนไปให้เหมาะสม และบางอย่างก็เป็นอนุสรณ์ให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษาอดีตต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2544 : 153)

สรุปว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงความรู้ของชาวบ้านความสามารถและประสบการณ์ของบุคคลในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิต ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดต่อๆ มาซึ่งถือว่าการเรียนรู้ตามอรรถาศัย

1.3 ความหมายภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทย หมายถึงองค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรุงแต่ง พัฒนาและถ่ายทอดสืบกันต่อมา เพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 2)

2. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิชิต นันทสุวรรณ. 2528 ; อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 20) ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตในธรรมชาติเนื้อหาของภูมิปัญญา คือ การอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติ และข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่างๆ เรื่องของผีที่ทำให้เกิดสภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติระบบเหมืองฝาย ฝิน้ำ ฝินา เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกันภูมิปัญญาแบบนี้พฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นสูงสุด รูปธรรมที่แสดงออก คือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ปู่ย่า ฝิพ่อ ฝิแม่ และพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การทำมาหากินในด้านต่างๆ ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค เป็นต้น

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 147 ; อ้างใน วิสากุล กองทองนอก. 2543 : 12-13)

ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นการศึกษา โลกทัศน์ จีวทัศน์เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ

สามารถ จันทร์สุรย์ (2533 ; อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 18 – 19) ได้กล่าวถึง ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน 3 ลักษณะ คือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับ โลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ

2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่นๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้านสะท้อน ออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญา จึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นชัดเจน ได้

ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมจะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์การองค์กรตลอดจนการประกอบอาชีพต่างๆ

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคมจะแสดง ออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือ ธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ

ประเวศ วะสี (2534 ; อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 :

20) ได้สรุปลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ คือ

1. มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
2. มีบูรณาการสูง
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

วิชา ทรวงแสง (2538 : 64-65) ได้กล่าวถึง ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น 2

ลักษณะ คือ

1. ด้านที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และคุณค่าที่ปัจเจกชน และท้องถิ่น ได้สืบทอดและปรับปรุงต่อกันมาภูมิปัญญาในลักษณะนี้ปรากฏในรูปของศาสนา พิธีกรรม นิทาน เพลง สุภาษิต การสั่งสอน เป็นต้น

2. ด้านที่เป็นวัตถุ ได้แก่ อุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งปลูกสร้าง อาชีพต่างๆ เป็นต้น กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 3) ได้กล่าวถึง ลักษณะของภูมิปัญญา

ท้องถิ่น คือ

1. เป็นองค์ความรู้ และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรม

สอดคล้องอยู่

2. สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่คน และสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 12) ได้กล่าวถึง ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ

1. เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย
2. เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสะดวกให้กับชีวิต

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญ 2 ลักษณะ คือ

1. รูปธรรม คือ วัตถุ และการกระทำทั้งหลายที่สามารถปฏิบัติได้และมองเห็นได้ชัดเจน
2. นามธรรม คือ ความรู้ ความเชื่อ คติ แนวคิด ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหา และการป้องกันปัญหารวมทั้งการสร้างความสะดวกในชีวิต

3. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย

อังศูร สมคะเนย์ (2535 ; อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 24) ได้แบ่งภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. เรื่องที่เกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา
2. เรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี
3. เรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย

4. เรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ภูมิปัญญาชาวบ้านทั้ง 4 กลุ่มดังกล่าว ปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ และทางด้านการอบรมสั่งสอนซึ่งได้ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังจนปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 2) ได้กำหนดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1. คติ ความคิด ความเชื่อ หลักการ ที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา

2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนของ
การดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

3. การประกอบอาชีพท้องถิ่นที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง และได้รับการพัฒนา
ให้เหมาะสมกับกาลสมัย

4. แนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้
ในชุมชน อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และความเป็นอยู่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 24) ได้ทำการวิจัยเรื่อง
แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาได้แบ่งสาขาภูมิปัญญาไทยโดยอาศัยเกณฑ์
2 ด้าน คือ ด้านสังคม กับด้านมานุษยวิทยามี ดังนี้

1. การแบ่งโดยใช้เกณฑ์ทางสังคม แบ่งได้ 3 ระดับ คือ

1.1 ภูมิปัญญานุคคล คือ ภูมิปัญญาที่บุคคลเป็นผู้คิด ผู้ใช้ผู้เป็นเจ้าของ
ต้นตำรับ

1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ภูมิปัญญาที่ใช้ปฏิบัติในท้องถิ่นต่างๆ โดยไม่
ทราบว่าเป็นเจ้าของหรืออาจเรียกว่า “ภูมิปัญญานิรนาม” (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544 ก : 46)

1.3 ภูมิปัญญาชาติ คือ ภูมิปัญญาที่คนทั้งชาติใช้และปฏิบัติร่วมกัน

2. การแบ่งโดยใช้เกณฑ์ทางมานุษยวิทยา ภูมิปัญญาไทยสามารถแบ่งโดย
อาศัยลักษณะของแหล่งกำเนิด ได้ 2 ระดับ คือ

2.1 ภูมิปัญญาหลวง คือ ภูมิปัญญาของหลวงหรือของกลางหรือของ
ส่วนราชการ หรือของราชสำนักที่คนเชื่อ และถือปฏิบัติร่วมกันเป็นมาตรฐานกลาง

2.2 ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ เป็นผู้
คิด และถือปฏิบัติกันเองในแต่ละท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 2-3) ได้กำหนดลักษณะของ
ภูมิปัญญาไทย โดยกำหนดเป็น 9 ด้าน คือ

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ
และเทคโนโลยีด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถ
พึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา
การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม
กับการเกษตร เป็นต้น

2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยี
สมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็น

ขบวนการใช้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่าย ผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีหลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นเมือง เป็นต้น

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ ออมทรัพย์รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ เป็นต้น

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่างๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญา ความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจสังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรมคำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรรประคิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยา ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าของทรัพยากรด้วย

ยศ สันตสมบัติ (2542 : 54 ; อ่างใน อินทิตรา หิริญสาย. 2545 : 18-22) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามองค์ประกอบแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1. องค์ความรู้ในด้านอาหารและยาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์ภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่งๆ พืชผักชนิดใดบ้างที่กินไม่ได้ พืชและสัตว์แต่ละชนิดมีคุณและโทษอย่างไร พืชที่กินได้นั้นควรกินส่วนใด พืชชนิดใดบ้างที่เป็นยารักษาโรคอะไรได้บ้าง เป็นต้น

2. องค์ความรู้ในด้านระบบการผลิตและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมีลักษณะซับซ้อนและพัฒนาขึ้นมาจากความรู้เชิงเทคนิคในด้านอาหารและยาไปสู่การผลิตการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในด้านเกษตรกรรม ศิลปหัตถกรรม คหกรรม ศิลป และอื่นๆ จนกลายเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ซึ่งทำให้เกิดรายได้อาชีพต่างๆ ก็ตามมา เช่น เทคนิคในการจัดการระบบการผลิต งานช่าง งานประคิษฐ์ งานฝีมือ ส่วนทางด้านเกษตรกรรมมีวิธีการคัดเลือกและเก็บรักษาสายพันธุ์พืชสำคัญๆ เช่น ข้าวโพด ถั่ว และพืชอื่นๆ การสร้างระบบการจัดการน้ำ การพิจารณาคุณสมบัติของดิน เป็นต้น

3. องค์ความรู้ในด้านความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณี และวิถีปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเพื่อจัดระเบียบให้กับการผลิตและการจัดการทรัพยากร โดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรม และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับธรรมชาติที่มีหลักการและเหตุผล หรือถูกกำหนดไว้เป็นข้อห้ามและความเชื่อต่างๆ ซึ่งล้วนมีภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกเอาไว้เพื่อสั่งสอนให้রাประพฤติตนเป็นคนดีสอนให้เด็กอยู่ในระเบียบวินัย มีเมตตากรุณาต่อสัตว์หรือผู้อื่น เป็นต้น และที่สำคัญที่สุดเป็นบ่อเกิดของขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทยที่สร้างความภาคภูมิใจให้คนไทยในชาติ และชาวต่างชาติที่ต้องการศึกษาหาความรู้ การพักผ่อนหย่อนใจ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่างๆ ซึ่งนำเงินตราเข้าสู่ประเทศไทยอย่างมากมายในแต่ละปี

4. องค์ความรู้ในด้านวิถีคิด การสืบสานภูมิปัญญาของท้องถิ่นซึ่งพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคนทำให้เป็นวิถีคิดที่มีระบบระเบียบ มีหลักเหตุผลผ่านการตรวจสอบและพิสูจน์ในชีวิตจริงมาเป็นเวลาช้านาน เช่น ความคิด เรื่อง “สิทธิชุมชน” เป็นวิถีคิดที่

พัฒนาขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ มีการพัฒนาการและพลวัตในตัวเอง สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์อำนาจ เป็นต้น จึงเป็นบทบาทหน้าที่ของชุมชนในการดูแลรักษา และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนไว้ให้คงอยู่ตลอดไป

จากแนวคิดของหน่วยงานและนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1. คติ ความคิด ความเชื่อ
2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี
3. การประกอบอาชีพในท้องถิ่น
4. แนวคิด หลักการปฏิบัติ และเทคโนโลยีที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน

4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิสากุล กองทองนอก (2543 : 29) กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน สรุปได้ว่า การถ่ายทอด โยงความรู้ของชาวบ้านอีสานเพื่อสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่งขึ้นอยู่กับวิธีการ และกลุ่มเป้าหมาย วิธีการถ่ายทอดโยงความรู้แก่เด็กจึงแตกต่างจากผู้ใหญ่ คือ

1. วิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนาน คึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่นนิทาน และการลงมือ การเล่นปริศนาคำทายเกิดจากนิสัยชอบซักถามของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยเด็กเป็นช่วงแห่งการเรียนรู้โลก รอบตัว เช่น การเรียนรู้ร่างกาย เรียนรู้ถ้อยคำ การผูกปริศนาจึงเลือกใช้คำศัพท์ที่ให้ภาพพจน์ คำเปรียบเทียบให้จำขึ้น คำคล้องจองให้เสียงและจังหวะ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เด็กจดจำง่าย ส่วนการเล่นนิทานเป็นการถ่ายทอดโยงความรู้โดยอาศัยความรู้ ความสนุกสนานจากตัวละครในเรื่องและวิธีการเล่าที่น่าสนใจ นิทานเป็นเรื่องสั้นๆ เนื้อหาเป็นเรื่องสร้างเสริมนิสัย และบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาส่วนใหญ่มุ่งเน้นด้านคุณธรรม จริยธรรม คือ สิ่งที่ดีควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ วัยผู้ใหญ่เป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้ใหญ่จึงมีวิธีการที่แตกต่างกันไป วัฒนธรรมอีสานมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาหลายรูปแบบ เช่น วิธีเล่าพิธีสู่ขวัญ พิธีทางศาสนา พิธีกรรมในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตการประกอบอาชีพ ตลอดจนวิธีการอ่านหนังสือ คัดหนังสือ และวิธีแสดงมหรสพ การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการบอกเล่าในวัยนี้มีสารประ โยชน์การเพิ่มพูนความรู้จากการฟังและเป็นการรวมทางสังคม เพื่อทำงานร่วมกันหรือช่วยเหลือกัน ผู้เล่า คือ ผู้อาวุโส หรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถ พิเศษในการถ่ายทอดภูมิปัญญา เช่น งานศพ ประเพณีทางพระพุทธศาสนา และพิธีสู่ขวัญ

รัตน์ะ บัวสนธิ์ (2535 : 244-254) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีการศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลาง ตกลงพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปแบบการจัดการเรียนการสอน แบ่งได้ 2 วิธีการ คือ

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาหลักสูตรใช้ให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยครูทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งได้กำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2. ผู้รู้ในชุมชน ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

สามารถ จันทร์สุรย์ (2536 : 150-152 ; อ้างใน วิสากุล กองทองนอก. 2543 : 19) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์ เพื่อดำรงชีวิตมาโดยตลอด และยอมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาอีกรุ่นตลอดมาด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีต่าง ๆ ทั้งความเชื่อ บรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดความรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน ซึ่งจำแนก ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็ก เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำตามตัวอย่าง การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่า เป็นผู้ที่ผ่านมาประสบการณ์ต่างๆ มาพอสมควรเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ ดังจะเห็นได้ทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขั้นตอนที่ผู้ใหญ่ใช้คำสอน สอนอุปมาอุปไมยรวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็มี การถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 91-96) ได้ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจของชุมชนได้สรุปเครือข่ายวิธีการถ่ายทอดมีหลายรูปแบบ ดังนี้

กรณีศึกษาชุมชนภาคกลางจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีรูปแบบ ดังนี้

1. การถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิทกันเพื่อนสนิทหรือเป็นลูกหลานที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนสนิทความรู้ต่างๆ ชาวบ้านถือว่าเป็นความลับที่คนอื่นจะรู้ไม่ได้ เช่น ความรู้เรื่องการเกษตร การปลูกพืชพันธุ์ใหม่เทคนิคการดูแลรักษาให้ได้ผลดีราคาสูง เป็นต้น

2. การถ่ายทอดโดยวิธีการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไปเป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในชุมชนหนองบัวหลวงประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะมีผู้นำดีชาวบ้านสามัคคีกัน กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบความสำเร็จ

3. การทดลองปฏิบัติโดยซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้และมีความเสี่ยงสูงเนื่องจากผู้ทดลองต้องลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ

4. การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยน ค้นคว้าจากเอกสารซึ่งพบว่าวิธีนี้ ประสบผลสำเร็จดีกว่าการทดลองดีกว่าคนอื่น โดยขาดความรู้และประสบการณ์

กรณีศึกษาชุมชนภาคใต้ จังหวัดสงขลา พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีรูปแบบ ดังนี้

1. การทำให้ดูเป็นองค์ คือ เป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโส หรือผู้เฒ่าผู้แก่ผู้กำหนด โดยเป็นตัวอย่างของคนในครอบครัว ญาติพี่น้องชุมชนเดียวกัน

2. การคิดร่วมกัน เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนให้แสดงความรู้สึกละและความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติมีการแลกเปลี่ยน และเสนอความเห็นอย่างมีเหตุผล เปิด โอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน

3. การสร้างสรรค์กิจกรรม หรือการทำงานร่วมกัน โดยขยายเครือข่ายระดับบุคคล ระดับกลุ่มให้มาก เพราะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาหลากหลาย และนำมาพัฒนา กิจกรรมที่กระทำอยู่

4. การบรรยาย สัมมนา หรือเวทีชาวบ้านเป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่ง สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกัน อันส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ความสามารถขึ้น

การศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้การรักษาพยาบาลพื้นบ้านภาคเหนือ พบว่า ภูมิปัญญาของ “หมอเมือง” มีรูปแบบ ดังนี้

1. การถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการใช้ในการถ่ายทอดความรู้โดยบอกกล่าว หรือการท่องอาคมเป่ามนต์ ให้หมอพึ่งจนถูกต้องแม่นยำแล้วจึงมอบจิ้งครู หรือครอบครู ให้เป็นศิษย์ และสามารถรักษาเยียวยาได้ตามความชำนาญ เช่น การเป็นหมอกระดูก หมอเป่าหมอนวดจับเส้น หมอสมุนไพร เป็นต้น

2. การทำงานร่วมกัน โดยเริ่มจากเป็นผู้ช่วยหมอเวลาคนไข้มารักษาที่บ้านก็จะเป็นผู้ช่วยเตรียมอุปกรณ์ เตรียมตัวยา รวมทั้งเป็นผู้ช่วยทำพิธีกรรมต่างๆ หากครูหมอเดินทางไปรักษาคนป่วยต่างหมู่บ้านผู้สืบทอดจะต้องติดตามไปด้วย

3. ให้ทดลองปฏิบัติ โดยทดลองการรักษาแบบง่ายเบื้องต้น โดยอยู่ในความดูแลอย่างใกล้ชิดของครูหมอแล้วจึงให้ทดลองรักษาโรคในขั้นสูง หรือซับซ้อนมากขึ้นจนเกินความเชี่ยวชาญ

นอกจากถ่ายทอดที่ต้องอาศัยเครือข่ายของการเรียนรู้แล้ว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 117-118) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ทรงปัญญา ได้สรุปรูปแบบต่างๆ ไว้ ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่างๆ ให้กับผู้ที่มารับการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะวัยเด็กผู้ทรงภูมิปัญญาหลายท่านเห็นตรงกันว่าวัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญต้องถ่ายทอดและปลูกฝังให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริง เชิญวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

2. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบัน และองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

3. ถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มี

4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปแบบของสื่อการบันเทิง โดยสอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหาหรือคำร้องของบันเทิง เช่น ในคำร้องของลิเก ลำตัดของภาคกลาง โนรา ตะลุงของภาคใต้ กลอน ฝน คำวาทของอีสาน คำขอของภาคเหนือ เป็นต้น คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรม คำสอนของศาสนา การเมือง การปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่างๆ

ปฐม นิมานนท์ (2541 : 243-251) ได้ทำการวิจัยเรื่องการค้นหาความรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย พบว่ารูปแบบการเรียนรู้กับการถ่ายทอดความรู้จะมี

รูปแบบที่เหมือนกัน กล่าวคือ ตนเองเคยเรียนรู้มาอย่างไรก็ถ่ายทอดให้กับลูกหลานด้วยเนื้อหา และวิธีการที่เหมือนกัน จำแนกได้ 5 รูปแบบที่สำคัญ คือ

1. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่ ทุกครัวเรือนทำเหมือนๆ กัน และเป็นอาชีพหรืออาชีพเสริมจากการทำไร่ ทำนา เช่น การทำ เครื่องปั้นดินเผา งานจักสาน ตีเหล็ก งานเครื่องทองเหลือง ทอผ้า ทำกระดาษสา ทำไม้กวาด ทำ ของที่ระลึก และงานหัตถกรรมทั่วไป อาชีพและความชำนาญเหล่านี้สมาชิกในชุมชนทุกคน ได้ ครอบคลุคและมีความคุ้นเคยตั้งแต่เด็ก ได้เรียนรู้และได้รับการถ่ายทอดมาเหมือนกันเป็นไปโดย อัตโนมัตินอกจากนี้ยังได้ดำรงชีวิตประจำวัน มีการเรียนรู้ และการสืบทอดความรู้สืบทอดกันมาเป็น เวลาช้านาน สำหรับปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1.1. บรรพบุรุษประกอบอาชีพนั้นสืบทอดกันมานานแล้ว

1.2. บรรพบุรุษอพยพมาจากถิ่นอื่น โดยมีความรู้ความชำนาญติดตัวมา ก่อนแล้วมาอยู่ในที่ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมอำนวยจึงประกอบอาชีพนั้นและถ่ายทอดสื บต่อกันมา

1.3. มีนายทุนมาแนะนำส่งเสริมและลงทุนในรูปธุรกิจชาวบ้านรับจ้าง แรงงานและกลายเป็นอาชีพของหมู่บ้านแล้วมีการถ่ายทอดไปสู่ลูกหลานสืบเนื่องกันมา

1.4. หน่วยงานและองค์กรภายนอกให้การสนับสนุน ก่อให้เกิดอาชีพของ หมู่บ้านส่วนการสืบทอดความรู้ในชั้นลูกหลานรุ่นต่อๆ มา มีลักษณะ ดังนี้

1.4.1. ทำตามแบบเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

1.4.2. เกิดอาชีพข้างเคียงที่เกี่ยวข้องกับอาชีพเดิม

1.4.3. มีการตัดแปลงตามสภาพความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

1.1.4. ใช้ความรู้เดิมเป็นฐานในการประกอบอาชีพใหม่

1.1.5. หันไปประกอบอาชีพอื่น โดยมีความรู้ด้านอาชีพนั้นสะสมอยู่

ในตัวแต่ไม่ได้ใช้

2. การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มี ลักษณะเฉพาะ คือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการ รักษาโรค งานช่างศิลป์ เป็นต้น ความรู้เหล่านี้จะมีการถ่ายทอดเฉพาะภายในครอบครัว และเครือข่ายบางอย่างมีการวางแผนและเป็นความลับในสายตระกูล

3. การฝึกจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะทาง เป็นการที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาจากผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจเป็นผู้ที่อยู่ในหรือนอกชุมชนก็ได้ซึ่งมีการถ่ายทอดโดย

3.1 ไปเป็นลูกมือฝึกงาน บางรายได้รับค่าแรงและบางรายไม่ได้ค่าแรง แต่ได้ความรู้ตอบแทน

3.2 เรียนรู้จากวัด ด้านการอ่านเขียน ศาสนา วรรณคดี พิธีกรรม หมออายุงานศิลป์ โหราศาสตร์ และช่างแขนงต่างๆ

3.3 ไปขอเรียน โดยเสียค่าเล่าเรียนเป็นการตอบแทน

3.4 มีการรวมกลุ่มกันเรียนภายในชุมชน

3.5 เข้าหน้าที่จากองค์กรภายนอกมาจัดสอนให้

4. การฝึกและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยการคิดค้น คัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเองแล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน หรือผู้สนใจ การเรียนด้วยตนเองเกิดจากการชอบสิ่งนั้นมาตั้งแต่เด็กเห็นตัวอย่างคนอื่นทำแล้วสนใจพยายามเลียนแบบและฝึกฝนชำนาญ มีผู้ชี้แนะในเบื้องต้นแล้วฝึกฝนและคิดค้นด้วยตนเองจนมีความชำนาญ

5. ความรู้ความชำนาญที่เกิดจากความบังเอิญ หรือสิ่งลึกลับมีความรู้บางอย่างเกิดขึ้น โดยตนเองไม่ได้สนใจหรือไม่คาดคิดมาก่อน เป็นต้นว่ามีวิญญาณหรืออำนาจลึกลับมาเข้าสิงมาบอกกล่าวทำให้มีความสามารถในการรักษาโรค หรือความสามารถในการรักษาโรค หรือความสามารถในการทำนายทายได้แม้ไม่ใช่เป็นการเรียนรู้ตามความหมายในทางวิชาการทั่วไป แต่ก็เป็นวิธีหนึ่งที่ประชาชนได้รับประสบการณ์เกิดความรู้บางอย่างที่ยังไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้

5. การเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 203-204) ได้สรุปว่า การเรียนรู้ของผู้ทรงปัญญา ไว้ ดังนี้

1. การเรียนรู้ ฝึกฝน และได้รับการอบรมสอนสั่งจากญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัวยุติธรรมและผู้มีพระคุณบางคนเข้าวัดฟังธรรมบางคนเข้าป่าเรียนรู้จากธรรมชาติ

2. เรียนรู้จากธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการดำเนินชีวิตในชุมชนที่เป็นแรงกระตุ้นเป็นแรงผลักดัน หรือเป็นแรงจูงใจให้ผู้ทรงปัญญานำสิ่งเหล่านี้มาไตร่ตรองแล้วนำมาเป็นฐานการเรียนรู้ของตนเองในเวลาต่อมา

3. การศึกษาจากสถาบันการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ทรงปัญญาชาวบ้านหลายท่านจบเพียงประถมศึกษาจากวัด และโรงเรียนแล้วอาจได้รับการศึกษา การฝึกอบรมจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกิจกรรมที่ทำหลายคนได้รับความรู้จากการเข้าร่วมฝึกอบรมนำมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของตนเอง

4. การเรียนรู้ทางกิจกรรมต่างๆ ที่สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่นๆ จัดขึ้น พบว่าผู้ทรงปัญญาที่ผ่านการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายท่านขณะที่เรียนอยู่ที่พยายามที่จะร่วมกิจกรรมของสถาบันตนเอง และหน่วยงานภายนอกจัดขึ้นทำให้ได้รับความรู้มากมาย

5. เรียนรู้จากผู้ทรงปัญญา จากตำราทั้งเก่าและใหม่เป็นการเรียนรู้โดยตรง

6. เรียนรู้จากการอบรม ฝึกฝนจากองค์กรภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา หน่วยงานราชการต่างๆ ได้นำความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่สู่ชุมชน ทำให้เกิดความรู้ใหม่ แล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องในชีวิตของตนเอง

7. เรียนรู้จากการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ ครูอาจารย์หลายท่านได้ตระหนักว่านอกจากสอนเด็กในโรงเรียนแล้วจำเป็นต้องขยายการศึกษาไปสู่ชุมชน

8. เรียนรู้จากการสัมผัส สัมพันธ์กับคนในชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปฏิบัติงาน ผู้ทรงภูมิปัญญาเข้าไปสัมผัสกับชุมชนเกิดการเรียนรู้ และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา

9. เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ เป็นลักษณะร่วมมือของทุกท่านเพราะผู้ทรงปัญญาได้ลงมือปฏิบัติเอง

10. เรียนรู้จากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ทรงปัญญาชาวบ้าน นักพัฒนา ผู้สนใจทั้งระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ในประเทศและต่างประเทศเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เครือข่าย

11. สำนึกจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในแนวทางการปฏิบัติด้านต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่เข้ามาพัฒนาและการใช้ในชีวิตตนเอง

6. สภาพปัญหาและแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

6.1 สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสังคมไทยที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะสังคมของชาวตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทยจนบางครั้งทำให้เยาวชนเกิดความสับสน และรับเอาวัฒนธรรมต่างๆ ของต่างชาติ

เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน โดยไม่รู้ตัว ปัญหาดังกล่าวได้มีหน่วยงานต่างๆ และนักการศึกษาได้แสดงความคิดเห็นไว้ต่างกัน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 36-41) ระบุถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับการศึกษากับภูมิปัญญาไทยไว้ ดังนี้

1. ขาดการยอมรับภูมิปัญญาไทย
2. การละเลยและละทิ้งภูมิปัญญาไทย
3. การรับภูมิปัญญาใหม่เข้ามาอย่างขาดความระมัดระวัง
4. ขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตน
5. ภูมิปัญญาใหม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
6. การดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคปัจจุบันผิดปกติ
7. ระบบการศึกษาแผนใหม่ละเลยกระบวนการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาไทย
8. ขาดนโยบายในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย
9. การบริหารการศึกษาและการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ไม่เอื้อการศึกษา

สืบทอดภูมิปัญญาไทย

นอกจากนี้ยังได้ระบุถึง ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยมี 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การขาดแคลนผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย เนื่องจากผู้มีความรู้ด้านภูมิปัญญาถึงขั้นเป็นผู้ทรงภูมิปัญญามีอายุมากขึ้น และเสียชีวิตเป็นจำนวนมากจนรุ่นหลังที่ได้รับการสืบทอดต่อมามีจำนวนน้อยจึงทำให้ขาดแคลนผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย
2. ผู้คนส่วนใหญ่ละเลย ละทิ้ง ไม่สนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้เนื่องจากความเข้าใจคิดหลงใหลมีค่านิยมต่อภูมิปัญญาสากลมากขึ้น และรับภูมิปัญญาสากลเข้ามาอย่างขาดความระมัดระวัง โดยไม่เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทยมีผู้ยอมรับภูมิปัญญาไทยเพียงส่วนน้อยภายในวงจำกัด ภูมิปัญญาไทยถูกดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยมีคุณค่าต่อสังคมไทยเท่าที่ควรในที่สุดจึงพากันละเลยและละทิ้งภูมิปัญญาไทยไปจนเกือบหมดสิ้น
3. การจัดการศึกษาในปัจจุบันจัดแบบขาดดุลทางภูมิปัญญา กล่าวคือเป็นการจัดการศึกษาถ่ายทอดภูมิปัญญาสากลมากกว่าภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะการศึกษาในระดับได้จัดการศึกษาถ่ายทอดภูมิปัญญาสากลมากที่สุด และจัดปานกลางในการศึกษานอกระบบและลดลงมาตามลำดับในการศึกษาตามอัธยาศัย
4. ขาดการสร้างสรรคองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากไม่มีระบบการเก็บรวบรวม บันทึก ประมวลผล และการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ

ค้นหาและพัฒนาสร้างองค์ความรู้ใหม่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทยอย่างจริงจัง ทำให้ภูมิปัญญาไทยไม่สามารถปรับประยุกต์แล้วนำมาใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม จึงทำให้ภูมิปัญญาไทยเกิดการสูญหายไปเป็นจำนวนมาก

5. ขาดนโยบายในการส่งเสริมด้านภูมิปัญญาไทย ยังไม่พบว่า มีนโยบายหรือทิศทางในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาไทยที่สอดคล้องกับศักยภาพ ปัญหา และภูมิปัญญาของประชาชนแต่ละท้องถิ่น อีกทั้งการจัดการศึกษาในปัจจุบันขาดความต่อเนื่องด้านภูมิปัญญาไทย ขาดความสัมพันธ์กับสถานการณ์โดยรวมของสังคม ขาดความเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวมกับปัญหาของประชาชน ตลอดทั้งหน่วยงานของราชการขาดการประสานงานกัน ในการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยในแต่ละท้องถิ่น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 49) ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน พบว่า มีปัญหาอุปสรรคในการนำผู้รู้มาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน คือ ผู้รู้มีเวลาว่างไม่ตรงตามที่โรงเรียนจัดให้งบประมาณที่จะนำมาใช้ดำเนินการมีค่อนข้างน้อย ผู้รู้บางคนไม่มีความมั่นใจในความรู้ของตนหน่วยงานต้นสังกัดไม่ให้ความสำคัญสนับสนุนอย่างจริงจัง

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมานั้น สรุปได้ว่าสภาพปัญหาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ขาดเอกสาร ตำรา ความรู้ ความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการยอมรับจากสังคม สื่อมวลชน ไม่เข้าใจและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาแต่ไปพึ่งภูมิปัญญาอื่น จึงทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีคุณค่า

6.2 แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 5-11) ได้เสนอทางการจัดการเรียนการสอน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีแนวทาง ดังนี้

1. บทบาทของผู้รู้ในท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาท ดังนี้
  - 1.1 พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียน หรือหน่วยงานท้องถิ่น
  - 1.2 วางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับครูผู้สอน
  - 1.3 ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตให้กับผู้เรียน
2. การพัฒนาหลักสูตร โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีขั้นตอน ดังนี้
  - 2.1 ขั้นตอนการพัฒนา
    - 2.1.1 การสนทนากลุ่ม ในการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย

1) ผู้นำการสนทนา เป็นผู้บริหาร โรงเรียนหรือผู้ช่วยผู้บริหาร ฝ่ายวิชาการเป็นผู้ชี้แจงให้ทุกคนเข้าใจจุดหมายของการสนทนา และกระตุ้นให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น

2) สมาชิก เช่น ครูผู้สอน ผู้รู้ในท้องถิ่น กรรมการการศึกษาของโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน

3) คุณสมบัติของสมาชิก ไม่มีความขัดแย้งกัน มีพื้นฐานทางสังคมใกล้เคียงกัน รู้เรื่องการค้าเนื้องานทางการศึกษาของโรงเรียนพอสมควร รู้จักและเข้าใจสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

2.1.2 ประเด็นในการสนทนา

1) การกำหนดเนื้อหา ประเด็นสนทนา คือ สิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่นที่โรงเรียนควรนำมาสอนให้นักเรียนมีเรื่องอะไรบ้าง

2) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียน ประเด็นสนทนา คือ ทำไมต้องสอนเรื่องนั้นๆ ถ้านักเรียนได้เรียนในแต่ละเรื่องแล้วนักเรียนสามารถทำอะไรได้บ้าง

3) การกำหนดวิธีสอนหรือจัดกิจกรรมและสื่อ ประเด็นสนทนา คือ ถ้าจะให้นักเรียนเป็นอย่างที่มุ่งหวังควรจะสอนอย่างไร ควรจะใช้สถานที่ใดใครเป็นผู้สอน จึงจะเกิดผลดี ควรใช้เวลาานเท่าใด

4) การกำหนดการวัดและประเมินผล ประเด็นสนทนา คือ รู้ได้อย่างไรว่านักเรียนเป็นอย่างที่เราต้องการให้เป็นในเรื่องนั้นๆ ใครจะเป็นผู้บอกใช้วิธีการอะไรที่ตรวจสอบการเรียนรู้ของนักเรียนในเรื่องนั้นๆ

2.1.3 นำผลการสนทนาของกลุ่มมากำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลการเรียน

2.1.4 ตรวจสอบความเหมาะสม โดยผู้เชี่ยวชาญ ผู้ร่วมสนทนา

2.2 การนำไปใช้

2.2.1 กำหนดเป็นรายวิชาใหม่

2.2.2 สอดแทรกในกลุ่มวิชา หรือรายวิชาต่างๆ โดยให้มีความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์และเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บทเดิมกับเนื้อหาใหม่ที่จัดทำ

3. แนวทางการจัดการเรียนการสอน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอน มีการมอบหมายงานและกิจกรรมให้นักเรียนไปทำที่บ้าน ครูและชาวบ้านจะเป็นผู้ติดตามและประเมินผล

3.2 ชุมชนเป็นกลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน โดยนำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งความรู้สู่ชุมชน

3.3 โรงเรียนและชุมชนประสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและชุมชน

4. การจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.1 ควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูผู้สอน และปราชญ์ชาวบ้าน

4.2 เน้นการศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิถีชีวิตและความคิดของภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น

4.3 นำกระบวนการหรือแนวคิด แนวปฏิบัติของภูมิปัญญาท้องถิ่นมา

จัดเป็นกระบวนการการเรียนการสอน

4.4 เสริมสร้างกระบวนการคิดที่เป็นระบบเป็นวิทยาศาสตร์

4.5 ฝึกฝนผู้เรียนคิดหลายด้านหลายมุมคิดอย่างอิสระ แล้วสรุปเป็น

ความรู้ และประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิต

4.6 ผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น

4.7 เน้นที่กระบวนการมากกว่าผลผลิต

4.8 ครูผู้สอนหรือปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

5. บทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอน ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น

ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

5.1 ตระหนักเห็นความสำคัญและคุณค่าของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา

ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

5.2 ตระหนักในตนเองว่าไม่ใช่ผู้รู้หมดทุกอย่าง แต่เป็นผู้ที่สร้าง

กระบวนการเรียนและเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้

5.3 ศึกษา สำรวจ และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.4 สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

5.5 เชิญวิทยากรในท้องถิ่น ร่วมวางแผนและจัดกิจกรรมร่วมกับ

ครูผู้สอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 19) ได้ดำเนินการ

ทดลองนำร่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยภูมิปัญญาชาวบ้านในพื้นที่ 4 จังหวัด

มีขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมพร้อมของบุคลากร มุ่งให้ความรู้และความเข้าใจให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง

2. การสำรวจความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชน โดยการศึกษาเชื่อมโยงจากอดีตเชิงประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน อันสามารถรอบรู้เกี่ยวกับชุมชนได้ทุกด้าน

3. ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร เพื่อกำหนดแนวทางประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านไปเป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

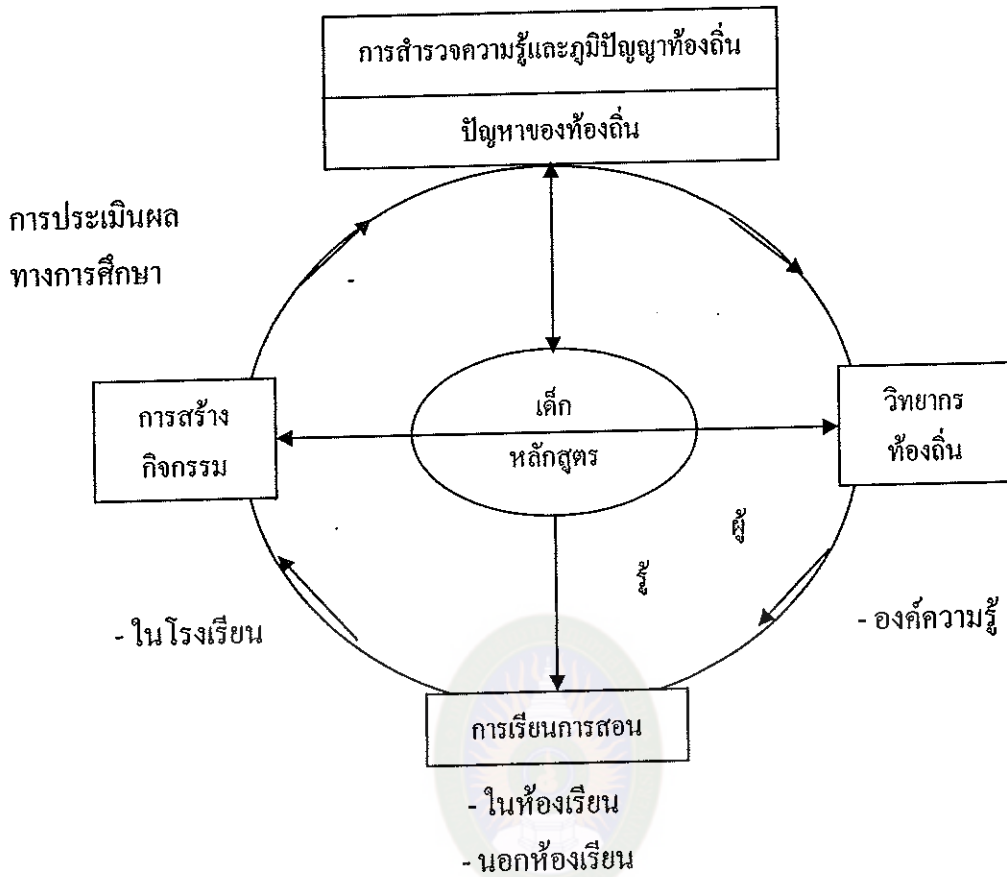
4. จัดทำแผนการสอน โดยความร่วมมือระหว่างครู ผู้รู้ชาวบ้าน และศึกษานิเทศก์

5. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยความร่วมมือระหว่างครู ผู้รู้ชาวบ้าน

6. การประเมินผลและการปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 64-66) ได้ศึกษาการศึกษาของโรงเรียนและชุมชนในทุกภาคของประเทศ พบว่าบทบาทของโรงเรียนและครูในการจัดการศึกษาในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป สรุปได้ดังนี้

1. บทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อเด็ก เกิดจากการที่ครูและโรงเรียนได้เปลี่ยนบทบาทของตนเอง จากคนสอนหนังสือมาเป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เด็ก ผลจากการศึกษาโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อเด็ก พบว่า กระบวนการทำงานหรือการจัดการเรียนการสอนของครูและโรงเรียนทุกพื้นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน สรุปได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการทำงานหรือการจัดการเรียนการสอนของครูและโรงเรียน

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นการจัดการเรียนการสอนของครูและโรงเรียนซึ่งเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรขึ้นอยู่กับผลการสำรวจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน ดังนั้นเนื้อหา กิจกรรม และการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรในแต่ละโรงเรียนย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพหรือข้อเท็จจริงในชุมชน ครูและโรงเรียนจะเรียนรู้วิถีชีวิตของผู้ที่ค้นพบจากการสำรวจชุมชนและเชื่อมประสานให้เกิดการถ่ายทอดประสบการณ์และองค์ความรู้จากผู้รู้ไปสู่เด็ก หรือจัดการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน เรียกผู้รู้นี้ว่า วิทยากรท้องถิ่นหรืออื่นๆ ผลจากการเรียนรู้ของเด็กจะนำไปสู่การสร้างสรรค์กิจกรรมในโรงเรียนในรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน สำหรับการประเมินผล การประเมินผลของการจัดการเรียนการสอน ครูและผู้รู้จะทำงานร่วมกันในการประเมิน การเรียนรู้ของเด็ก เป็นการประเมินเป็นเชิงคุณภาพมากกว่าปริมาณ เช่น ดี - ไม่ดี ตั้งใจ - ไม่ตั้งใจ ฯลฯ ผลการประเมินจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด การดำเนินงานของครูและโรงเรียนจึงเคลื่อนไหวและปรับเปลี่ยนตลอดเวลา

2. บทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อเด็กเพื่อชุมชน เป็นอีกบทบาทหนึ่งในการจัดการศึกษาของโรงเรียนจำนวนมากในปัจจุบัน และพบได้ในทุกภาคของประเทศบทบาทนี้เกิดจากครูในโรงเรียนที่ได้สัมผัสสัมพันธ์กับชุมชนมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องและลูกหลานของตนทำให้ต้องคิดหาหนทางแก้ไข การทำงานนี้จึงเริ่มต้นด้วยใจรักด้วยสำนึก มองเห็นคุณค่าของความเป็นคนและการอยู่ร่วมกัน ครูและโรงเรียนที่สมัครใจทำงานนี้ต้องริเริ่มเรียนรู้และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ด้วยตนเองเป้าหมายของการจัดการศึกษาตามแนวคิดนี้ คือ การเชื่อมโยงและการถ่ายทอดความรู้ระหว่างเด็กกับชาวบ้าน หรือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนซึ่งช่วยให้การศึกษาได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต เพราะเด็กและชาวบ้านได้เรียนรู้จากชีวิตจริงเป็นธรรมชาติ กว้างขวางและสอดคล้องกับชีวิตจริง นอกจากนั้นการจัดการศึกษาในแนวนี้ยังช่วยให้เกิดการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรมระหว่างเด็ก ครู และชาวบ้าน ซึ่งจะเกิดขึ้น ได้ยากในระบบการจัดการศึกษาทั่วไป

ผลจากกรณีศึกษาโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อเด็กเพื่อชุมชนในทุกภาคของประเทศช่วยให้มองเห็นภาพในระยะแรกเริ่มของการดำเนินงานตามแนวคิดนี้ โดยวิธีการดำเนินงานที่ครูนำมาใช้มีอยู่ 2 แบบ คือ แบบแรกครูได้ใช้โรงเรียนเป็นสถานที่ทดลองทางความคิด โดยให้เด็กทำกิจกรรมและเรียนรู้ในโรงเรียน เมื่อกิจกรรมประสบความสำเร็จก็จะขยายผลออกไปเชื่อมโยงกับชุมชน เรียกวิธีการนี้ว่า “จากโรงเรียนสู่ชุมชน” แบบที่สองครูเริ่มต้นเรียนรู้และสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกับชาวบ้านในชุมชน เมื่อกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเกิดขึ้นแล้วจึงขยายผลไปเชื่อมต่อการเรียนรู้ของเด็กในโรงเรียน เรียกวิธีการนี้ว่า “จากชุมชนสู่โรงเรียน” ซึ่งครู โรงเรียน และชุมชนแต่ละแห่งย่อมมีรายละเอียดการดำเนินงานของตนเอง ตามลักษณะเฉพาะถิ่น เฉพาะที่ และสภาพการณ์ในแต่ละช่วงเวลา

การจัดการศึกษาเพื่อเด็กเพื่อชุมชน เริ่มต้นได้ 2 วิธี หรือ 2 แบบ แต่การวิเคราะห์ในที่นี้ถือเอากระบวนการเรียนรู้ที่ได้เชื่อมประสานเด็กและชาวบ้าน หรือ โรงเรียนและชุมชนเข้าด้วยกัน เพราะกระบวนการเรียนรู้นี้เกิดจากการขยายผลของวิธีการดำเนินงานแบบใดแบบหนึ่งจนครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญของแนวคิด คือ เด็กและชาวบ้าน หรือ โรงเรียนและชุมชนสำหรับกระบวนการเรียนรู้ หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชาวบ้านในชุมชนค่อนข้างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทำให้ยากที่จะแยกว่ากระบวนการนี้เริ่มต้นตรงจุดใด

ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ ช่วยให้ได้ข้อสรุปเบื้องต้นว่าการจัดการศึกษาเพื่อเด็กเพื่อชุมชนเป็น “การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีเด็กและชุมชนเป็นศูนย์กลาง” เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทได้เต็มที่ บทบาทของ

โรงเรียนจึงต้องแปรเปลี่ยนอาจเป็น “ผู้กระทำ” และ “ผู้เชื่อมประสาน” หรือ “พี่เลี้ยง” ตามช่วงเวลาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันกระบวนการ ขั้นตอนการดำเนินงานและบทบาทของโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อเด็กเพื่อชุมชน

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นศูนย์กลาง เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ชุมชนว่ามีสภาพชุมชนเป็นอย่างไร มีปัญหาและความต้องการอะไร ชุมชนมีทรัพยากรและผลิตอะไร พืชสัตว์และรายได้ ฯลฯ รวมถึงการสำรวจค้นหาผู้รู้หรือคนเก่งในชุมชน เช่น คนเก่งในการผสมพันธุ์ปลา ปั่นหม้อ – ไห คนเก่งในการเพาะปลูก เป็นต้น

เป้าหมายในการวิเคราะห์นี้ เพื่อศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนนั้น การดำเนินงานของโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามแนวนี้ต้องผ่านขั้นตอนวิเคราะห์ชุมชนทั้งสิ้น แต่การดำเนินงานนั้นไม่จำเป็นต้องรอให้การวิเคราะห์จบสิ้นทุกขั้นตอน ครูและโรงเรียนส่วนใหญ่ มักนำผลและข้อมูลจากการวิเคราะห์ชุมชนจะกลายเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการดำเนินงานทั้งหมด หรือนำไปวิเคราะห์พร้อมกัน

ขั้นตอนวิเคราะห์ข้างต้น จะเชื่อมโยงหรือชี้ให้เห็นตัวความรู้ที่จำเป็นและเหมาะสมกับชุมชน อาจชี้ออกมาเป็นประเด็นหรือความรู้เฉพาะเรื่องเมื่อรวมทั้งหมดเข้าด้วยกัน เป็นชุดความรู้ที่เด็ก และชาวบ้านรวมทั้งครูต้องเรียนรู้ ในขั้นตอนนี้ครูและโรงเรียนต้องสร้างความศรัทธา และความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวบ้าน และชุมชนเพื่อเป็นรากฐานในการสร้างสรรค์กิจกรรม

สำหรับกิจกรรมที่สร้างขึ้นนั้น ไม่ว่าจะอยู่ใน โรงเรียนหรือชุมชนต้องมีหลักบางประการร่วมกันที่สำคัญ ได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติการพัฒนาเทคนิควิทยา การพัฒนาองค์ความรู้และการพึ่งตนเอง ผลจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า กิจกรรมที่โรงเรียนและชุมชนจัดให้แก่เด็กและชาวบ้านได้เรียนรู้หลายอย่าง เช่น การเกษตร กองทุน – การออมทรัพย์ ธุรกิจ – หัตถกรรม อุตสาหกรรมชุมชน สมุนไพรและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โรงเรียนและชุมชนจำนวนมากสามารถขยายผลกิจกรรมเหล่านี้ออกไปสู่เด็กและชาวบ้าน ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่ม หรือองค์กรในชุมชนซึ่งแสดงให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้เกิดขึ้นแล้ว โรงเรียนกับชุมชนและเด็กกับชาวบ้านถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันการผสมผสานระหว่างความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ที่น่าไปสู่การพัฒนาเทคนิคใหม่ๆ ทางการผลิตการจัดการทรัพยากรและรูปแบบของการสัมพันธ์ในชุมชนก็เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการเดียวกันนี้

บทบาทของโรงเรียนในการจัดการศึกษาตามแนวทางที่ได้กล่าวนี้ อาจเป็นของใหม่สำหรับครูและนักเรียนโดยทั่วไป ความสับสนในบทบาทจึงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

เพราะการจัดการศึกษาตามแนวคิดนี้ครูและโรงเรียนต้องติดต่อประสานงานต้องทำงานร่วมกับบุคคลและหน่วยงานอื่นจำนวนมาก ทั้งในและนอกชุมชนประสบการณ์ที่ผ่านมาครูและโรงเรียนที่จัดการศึกษาในแนวนี้ต้องได้แสดงบทบาท “ผู้จัดการให้เกิดการเรียนรู้” มาโดยตลอด นี่ จุดสำคัญที่ทำให้ครูต่างจากบุคคลในองค์กรอื่นๆ ที่เข้ามาทำงานร่วมกัน เช่น พัฒนาการเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และนักพัฒนาองค์กรเอกชน หรือ NGO, ฯลฯ

ตามบทบาทนี้ ครูไม่ใช่ผู้สอน ไม่ใช่ผู้ตัดสินใจแทนเด็กและชาวบ้าน แต่เป็นเพียงผู้ประสานหรือจัดการให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างเด็กชาวบ้าน ตลอดจนบุคคลและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวครูก็ต้องเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้ ผลของการแลกเปลี่ยนจะออกมาอย่างไร จะดำเนินกิจกรรมแบบไหน รูปแบบของความสัมพันธ์จะเป็นเช่นไร ย่อมเป็นสิ่งที่เด็กและครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านในชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินใจบนพื้นฐานทางภูมิปัญญาและสังคม วัฒนธรรมของตนเอง

3. วิธีจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3.1 การพัฒนาหลักสูตรร่วมกับผู้รู้ในท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่การพิจารณาเรื่องที่จะควรจะสอบ การกำหนดเนื้อหาสาระรวมทั้งเป็นผู้สอน โดยใช้สนทนา การประชุมร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้รู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องที่จะนำมาสอน ให้แก่นักเรียนตามสภาพ และที่มีอยู่ในท้องถิ่น เมื่อได้หัวข้อที่จะสอนแล้วพิจารณาเนื้อหาสาระ หลังจากนั้นครูผู้สอนนำมาทำกำหนดการสอนกิจกรรมการจัดการกระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และชื่อครูชาวบ้านที่ร่วมเป็นวิทยากรในการเรียนนักเรียนสามารถเลือกเรียนตามเรื่องที่สนใจ โดยไปเรียนกับผู้รู้ที่บ้านส่วนครูผู้สอนจะเป็นผู้จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ และออกเยี่ยมตามกลุ่มต่างๆ เพื่อสอบถามปัญหาแล้วนำมาพิจารณาในการช่วยเหลือ

3.2 การให้นักเรียน ไปฝึกงานที่บ้าน หรือสถานประกอบการ เป็นการฝึกให้นักเรียนศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง ในเรื่องที่น่าสนใจ เช่น การปลูกผัก การทำขนม การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

3.3 การเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอน อาจดำเนินการ โดยเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอน เช่น การทำกล้วยตาก คนตรีไทย คนตรีพื้นเมือง ฯลฯ หรือ จัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปแบบกลุ่มสนใจ หรือใช้เวลาในวันหยุด สอนเสริม

3.4 การนำสิ่งที่มีความรู้เฉพาะเรื่องมาสอดแทรกในเนื้อหาวิชาที่สอน เช่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยการศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร จากนั้นนักเรียนและครูร่วมกันรวบรวมข้อมูล ความรู้ ภูมิปัญญาในท้องถิ่น ทั้งนี้ ครูจัดทำแผนการสอน กำหนด

กิจกรรม จุดประสงค์ เนื้อหา การจัดกระบวนการเรียนรู้ สื่อ การวัดผลและประเมินผลตลอดจน จัดกระบวนการเรียนรู้ตามแผนการสอน

3.5 การไปสำรวจข้อมูลในท้องถิ่นแล้วนำมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มให้ไปสอบถามผู้รู้ในท้องถิ่น คัดเลือกบุคคลที่จะให้ข้อมูล โดยนำ ข้อมูลที่ได้มาอภิปรายร่วมกัน แล้วแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มไปสำรวจข้อมูลหรือ สอบถามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คัดเลือกไว้ กลุ่มละ 1 คน แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุป

3.6 การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อมุ่งหวังที่จะอนุรักษ์มรดก วัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้นักเรียนได้ศึกษา โดยให้นักเรียนสำรวจศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญา ชาวบ้านในท้องถิ่นแล้วจัดทำเป็นเอกสารเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ส่วนสิ่งของก็จะจัดทำดัชนีแยก เป็นหมวดหมู่ และควรจัดกระบวนการให้นักเรียน ได้มีการเชื่อมโยงสิ่งที่เป็นความรู้ใน ท้องถิ่น กับวิทยาการสมัยใหม่

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 20-27) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญา ท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน พบว่า การดำเนินงานของ โรงเรียนมีวิธีการดำเนินงาน ดังนี้

1. การเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาช่วยในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียน การสอน

2. ให้นักเรียนออกไปศึกษาและฝึกงานที่บ้าน หรือสถานประกอบการของผู้รู้

3. เชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาช่วยสอน

4. การนำสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่นมาสอดแทรกในเนื้อหาวิชาที่สอน

5. ให้นักเรียนออกไปสำรวจข้อมูลในท้องถิ่น แล้วครูผู้สอนมาจัดการเรียน

การสอน

6. การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรืออุทยานการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 42) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. สำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1 ให้นักเรียนเสนอชื่อบุคคล หรืออาชีพหรือสถานประกอบการใน ท้องถิ่นที่นักเรียนมีความสนใจ อย่างเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งเสนอ

1.2 แสดงเหตุผลในการเลือกสิ่งที่ต้องการเรียนรู้

1.3 บันทึกรายชื่อสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ไว้

1.4 ร่วมกันคิดวิธีการในการเรียนรู้

2. วางแผนการเรียนรู้ ให้นักเรียนที่สนใจเรื่องเดียวกันเข้ากลุ่มเดียวกัน และช่วยกันวางแผนการเรียนรู้

2.1 กำหนดวิธีการเรียนรู้ เช่น การสังเกตการณ์ การดูการสาธิต การทดลอง ปฏิบัติ การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม ฯลฯ

2.2 วางแผนการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ โดยกำหนดงานที่ต้องทำ กำหนดคนที่รับผิดชอบ และกำหนดเวลา

2.3 นำแผนการเรียนรู้ปรึกษาครู

3. ปฏิบัติการเรียนรู้ตามแผน โดยปฏิบัติกิจกรรมที่กำหนดและบันทึกผลการเรียนรู้ไว้

4. แสดงผลการเรียนรู้หรือแสดงผลงาน

4.1 นักเรียนนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้เสนอครูและได้แลกเปลี่ยนระหว่างเพื่อน

4.2 แสดงผลงานเรียนรู้ไว้ที่ป้ายนิเทศประจำห้อง

จากแนวคิดของหน่วยงานและนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าแนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษา คือ สถานศึกษาสามารถจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบการศึกษา นอกกระบบและตามอัธยาศัย โดยการเล่าเรื่อง การพาดู พาทำ การให้ลองฝึกลองดู การอ่านจากตำรา การทดลองทำ การสังเกต และแต่ละวิธีการนั้นมีการเรียนรู้บนพื้นฐานของชุมชนและสถานศึกษา

7. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

จากนโยบายของรัฐบาลมีนโยบายด้านการศึกษาโดยมุ่งปฏิรูปการศึกษาตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญและมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความรู้อันเป็นเงื่อนไขไปสู่ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ให้คนไทยได้รับโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเรียนรู้และฝึกอบรมได้ตลอดชีวิตและมีปัญญาเป็นทุนไว้สร้างงานและสร้างรายได้ โดยยึดหลักการศึกษารสร้างชาติ สร้างคน และสร้างงานอันเนื่องมาจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่ประเทศไทยได้รับผลกระทบมาตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2539 ซึ่งการศึกษาไม่จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้แค่ในห้องเรียน แต่สามารถทำได้ในหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับเวลา โอกาส สถานที่ และข้อจำกัดของแต่ละบุคคล อาทิผู้ที่อยู่ในชนบทห่างไกล ผู้ที่ต้องห่างจากถิ่นกำเนิดเพื่อเข้ามาทำงาน และคนพิการ เป็นต้น ตามหลักการจัดระบบการศึกษาในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ได้กล่าวว่า มี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาใน

ระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education) และการศึกษาตาม
 อรรถาศัย (Informal Education)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้รัฐบาลหันมาให้ความสนใจกับการพัฒนาคุณภาพของ
 คนมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากจุดเน้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 8 (พ.ศ.
 2540 - 2544) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของคนและถือว่าคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา
 จึงเป็นหน้าที่ทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต้องร่วมมือการแก้ไขปัญหา เพื่อสร้าง
 การศึกษาในรูปแบบต่างๆ ให้กับกลุ่มคนดังกล่าวได้มีโอกาสในการเรียนรู้ที่เท่าเทียมกัน ดังที่
 ระบุในมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ให้ยึดหลักว่า เป็น
 การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน โดยให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดจน
 พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และการศึกษาตามอรรถาศัยเป็น
 ส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต ที่มีส่วนช่วยส่งเสริมการเรียนรู้หรือสร้างคนไทยให้เป็นคน
 เก่ง คนดี มีความสุข โดยที่ทุกคนสามารถที่จะเรียนรู้ตามอรรถาศัยซึ่งมีกิจกรรมที่หลากหลายตาม
 สถานที่ต่างๆ ที่จัดให้เลือกตามความถนัดตามความสนใจ เพราะกิจกรรมการศึกษาตามอรรถาศัย
 เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้น โดยธรรมชาติ เรียนรู้จาก
 ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมต่างๆ ในสังคม ซึ่งสามารถจำแนกกิจกรรมการศึกษาตาม
 อรรถาศัยได้ ดังนี้

การเรียนรู้จากเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่
 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) สถานีอนามัยตำบล สำนักงานเกษตรตำบล สำนักวิชาต่างๆ ที่อ่าน
 หนังสือประจำหมู่บ้าน รวมทั้งแหล่งความรู้ในชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือตามวิถีชีวิตของ
 ชาวบ้าน เช่น อุทยานมัจฉา สวนสมุนไพร เป็นต้น

การเรียนรู้จากเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น ระบบบริการอินเทอร์เน็ตชุมชน จัดตั้ง
 สถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชน วิทยุสื่อสารชุมชน ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ และพัฒนา Website
 ข้อมูลชุมชน การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ประชุมทางไกลผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ข้อมูล
 สารสนเทศท้องถิ่น เป็นต้น

การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วยภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรม
 และองค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและการถ่ายทอดสืบต่อมา

การเรียนรู้จากสื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้
 คตินิยม ค่านิยม และคุณธรรมอันดีงาม โดยผ่านการแสดงของตัวละครต่างๆ เช่น ลิเก หมอตำ
 หนิงตะลุง มโนราห์ ลำตัด เพลงลูกทุ่ง เป็นต้น

การเรียนรู้จากครอบครัว ครอบครัวจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดที่จะสอนให้บุคคลมีแบบแผนในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของครอบครัวนั้นๆ นอกจากนั้นในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคโลกาวิวัตน์ ครอบครัวจะต้องสอนให้เด็กรู้จักเลือกรับข่าวสารที่ดีที่สุด รู้จักการคิดและตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้องมีเจตคติที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม โดยวิธีบอกเล่า สั่งสอน สาธิตให้ดู สร้างบรรยากาศภายในครอบครัวศึกษาดูงาน ท่องไปในโลกกว้าง เป็นต้น

จากกิจกรรมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายดังกล่าวถือว่าเป็นการศึกษาตามอรรถาธิบาย (Informal Education) เป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์คุ้นเคยจนนึกไม่ถึงว่า กำลังเรียนรู้โดยมีรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งมีนักการศึกษาให้ความหมายการศึกษาตามอรรถาธิบายไว้หลายทัศนะ ได้แก่ ฟิลิป คูมส์ (Philip Coombs) กล่าวว่าการศึกษาตามอรรถาธิบายเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับและสะสมความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อม เช่น ในครอบครัวพ่อแม่สอนลูก ที่ทำงาน เพื่อนแนะนำเพื่อน หรือการค้นคว้าด้วยตนเองจากสื่อต่างๆ ได้แก่ การชมโทรทัศน์รายการส่งเสริมอาชีพ การฟังรายการวิทยุเรื่องการเพาะเลี้ยงเห็ด การคุยกับเพื่อนผ่านอินเทอร์เน็ต (Internet) ก็กำลังเกิดการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว การพูดคุยในเรื่องราวต่างๆ ก็อาจทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ ซึ่งเรียกได้ว่า กำลังเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย แต่ก็ขึ้นกับความสนใจ ความพร้อมและโอกาสของแต่ละคน

จากความหมายดังกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านกับศึกษาตามอรรถาธิบายถือว่าเป็นสิ่งที่เรียนรู้คู่กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นระบบการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติและความถนัดของตนเอง ไม่มีระบบและแบบแผน เพื่อให้บุคคลสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นว่าการศึกษาตามอรรถาธิบายนั้น สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึงวัยสูงอายุ ซึ่งสามารถเกิดได้ทุกช่วงอายุ อาจจะเรียกว่าตั้งแต่เกิดจนตายก็ได้ ซึ่งยาวนานทั้งชีวิต เพราะฉะนั้นจึงนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตทีเดียว ในขณะที่การศึกษาตามอรรถาธิบายเป็นเรื่องที่เป็นไปตามสภาพ ไม่มีกำหนดเวลาหรือกลุ่มเป้าหมายใดๆ ทั้งสิ้น

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านกับการศึกษาหรือการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายเป็นสิ่งที่มิได้มีลักษณะของการสะสม เรียนรู้ สืบสาน สืบทอด และต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นหลังกันมาอย่างยาวนาน และมีความสัมพันธ์กันและสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของ

ชาวบ้าน จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และร่วมมือกันหลายฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน เรียกร้องให้หันมาอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านก่อนที่จะสูญหายไปจากการพัฒนาของรัฐ ดังนั้น รูปแบบของการจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์จากภูมิปัญญาชาวบ้านในอนาคตข้างหน้าจะได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนมากขึ้นเพียงใดก็ไม่สามารถตอบได้ขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยของผู้บริหารสูงสุดของประเทศที่จะเล็งเห็นความสำคัญและบทบาทของการจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์ในยุคลปฏิรูปการศึกษา

กระบวนการเรียนรู้ด้านอาชีพในชุมชน

นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน สังคมไทยเป็นสังคมที่ยังคงต้องพึ่งพาการเกษตรกรรมเป็นหลัก ทำให้อาชีพของคนไทยส่วนใหญ่จึงเกี่ยวกับการเกษตรกรรมการถ่ายทอดความรู้ในการประกอบอาชีพเป็นสิ่งที่สำคัญและยังคงเกิดขึ้น ชูเกียรติ ธีสุวรรณ (2535 : 26) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ทางด้านอาชีพของคนไทยในชนบทไว้ว่าเป็นการถ่ายทอดภายในครอบครัวหรือในระบบเครือญาติ โดยผู้มีประสบการณ์มากจะเป็นผู้สอนหรือเป็นต้นแบบให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน สิ่งที่เรียนรู้เป็นวิชาชีพสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ผู้เรียนคือลูกหลานในครอบครัวบางคนเรียนด้วยใจรัก จากความสำเร็จและการปลุกฝังของบรรพบุรุษที่ผ่านมา ลูกหลานบางคนเรียนด้วยความจำเป็นตามเงื่อนไขของครอบครัว อันเนื่องจากที่มีทรัพยากรและเครื่องมืออยู่แล้ว บางครั้งลูกหลานไม่ยอมเรียนวิชาชีพที่เคยสืบทอดกันมาก็สามารถไปเรียนวิชาที่ตนสนใจจากผู้มีประสบการณ์อื่นๆ โดยวิธีการในทำนองเดียวกัน ผู้มีความรู้และประสบการณ์เหล่านั้น นอกจากจะถ่ายทอดความรู้ให้กับบุตรหลานหรือเครือญาติในครอบครัวแล้ว ยังถ่ายทอดให้กับผู้สนใจในชุมชนอีกด้วย

วิธีการเรียนรู้ในครอบครัวเป็นการเรียนจากการกระทำหรือจากการปฏิบัติงานจริง โดยอาจเริ่มต้นจากการสังเกต โดยสังเกตจากวิธีการปฏิบัติงานกระบวนการทำงาน รวมทั้งสังเกตจากอุปกรณ์การทำงานที่มีอยู่เมื่อพอจะเข้าใจในกระบวนการทำงานแล้ว ผู้สอนจึงให้ผู้เรียนลอกเลียนแบบ โดยปฏิบัติในส่วนที่ง่ายก่อน จนสามารถปฏิบัติได้ครบไปจนถึงขั้นตอนสุดท้ายแล้วก็ปล่อยให้ปฏิบัติจริงทั้งหมดตามสภาพที่เป็นจริง ระหว่างนี้อาจมีการซักถามในส่วนที่ไม่เข้าใจและมีการปรับปรุงการปฏิบัติงานเพิ่มเติมตลอดกระบวนการเรียนรู้ ทักษะความชำนาญจะเกิดจากการฝึกฝนและความตั้งใจของผู้เรียนแต่ละคน ส่วนการเรียนรู้จากผู้อื่นภายนอกครอบครัวมักเป็นการเรียนด้วยการฝึกปฏิบัติในฐานะลูกมือก่อนแล้วค่อยๆ สังเกตวิธีการปฏิบัติงานของผู้รู้ เมื่อมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทำงานมากขึ้นมาบ้างจึงเริ่มมี

การปฏิบัติจริงจากสิ่งที่ย้ายไปหายากขึ้น และฝึกปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ การเรียนรู้เหล่านี้เป็นการเรียนรู้ในสภาพที่เป็นจริงใช้อุปกรณ์การเรียนจากของจริง เน้นกระบวนการและการฝึกปฏิบัติ การประเมินผลประเมินจากการทำงานและผลงาน การประเมินจึงดูที่คุณภาพของผลงานเป็นหลัก และเมื่อมีความชำนาญมากขึ้นจึงมีการพิจารณาถึงปริมาณของงานประกอบด้วย (ชูเกียรติ ธีสุวรรณธ์, 2535 : 26)

การถ่ายทอดความรู้ในระบบเครือข่ายหรือครอบครัว นอกจากการถ่ายทอดความรู้เรื่องวิชาชีพแล้วยังมีการให้ความรู้ด้านจริยธรรมศีลธรรม ซึ่งผู้ถ่ายทอดก็คือพ่อแม่สอนให้กับลูกๆ โดยการบอกเล่า ตักเตือน และปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีผู้เป็นพ่อแม่ก็ใช้วิธีการสอนและเนื้อหาจากที่ได้รับถ่ายทอดแบบดั้งเดิมอาศัยการบอกกล่าว การให้ฝึกปฏิบัติ ที่มาจากความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ของผู้ถ่ายทอดเอง ไม่ได้มีแบบแผน หรือหลักสูตร เหมือนกับการเรียนการสอนในโรงเรียน การวัดผลมาจากความพอใจของตัวผู้ถ่ายทอดไม่ได้จำกัดเวลาในการเรียนเมื่อผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จนเป็นที่พอใจของผู้สอนก็แสดงว่าผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนได้ฝึกปฏิบัติมาไปใช้ในการประกอบอาชีพได้

แต่ถึงอย่างไรก็ตามในปัจจุบันการเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพในชุมชน ต่างต้องการความร่วมมือและการเข้ามามีส่วนร่วมของบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพของคนในชุมชนให้เหมาะสมกับสภาพวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน เด็กในชุมชนซึ่งอยู่ในช่วงของการเรียนรู้ต่างใช้เวลาส่วนใหญ่ในแต่ละวันไปกับการเรียนการศึกษาในโรงเรียน มีเวลาร่วมกิจกรรมกับครอบครัวน้อยลงเมื่อเทียบกับเด็กในยุคสมัยก่อน ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนหรือการจัดฝึกอบรมในเรื่องอาชีพของคนในชุมชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เด็กรู้จักและเห็นถึงความสำคัญของอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาด้านอาชีพในชุมชน เช่น การนวดแผนไทย การทำอาหารพื้นเมือง การจักสาน การทำบายศรี และลายดอก จากผู้สูงอายุหรือผู้เป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่นซึ่งต้องอาศัยครู วิทยากร นักวิจัยหรือบุคคลภายนอกเพื่อเข้ามาช่วยทำให้เกิดกระบวนการหรือการมองเห็นคุณค่ารวมทั้งเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างการถ่ายทอดจากผู้ใหญ่และการเรียนรู้ของเด็กอย่างเป็นระบบและมีแบบแผน

นอกจากนี้ พรพิไล เลิศวิชา (2532 : บทนำ) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่าเป็นกระบวนการที่มีรากฐานจากประสบการณ์และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตการเรียนรู้และการปฏิบัติเนื้อหา อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้ยังเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่นเพื่อความเหมาะสมของท้องถิ่น

และช่วยให้บุคคลในชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้รู้ การอบรมในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง ทั้งนี้กระบวนการนั้นได้ถูกปรับเปลี่ยนตามสถานะของสังคมที่เปลี่ยนไป การคมนาคมและการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้นทำให้การเดินทางติดต่อกัน ทำงานร่วมกันขณะเดียวกันเนื้อหาและวิธีการหลายอย่างในกระบวนการเรียนรู้นี้ก็ถูกปรับเช่นเดียวกันซึ่งเกณฑ์ของการปรับ คือ ความต้องการและสถานการณ์ที่เป็นจริงของชาวบ้านในท้องถิ่นแต่ละแห่งเพื่อจุดหมายในการพัฒนาตนเองและพึ่งพากันและกันอย่างมีศักดิ์ศรี

สรุปได้ว่า การถ่ายทอดความรู้ทางด้านอาชีพของคนชนบทเป็นการถ่ายทอดภายในครอบครัว หรือในระบบเครือญาติ โดยผู้มีประสบการณ์มากจะเป็นผู้สอนหรือเป็นต้นแบบเป็นการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ผู้เรียน คือ ลูกหลานในครอบครัว บางคนเรียนด้วยใจรัก แต่ลูกหลานบางคนเรียนด้วยความจำเป็นตามเงื่อนไขของครอบครัว อันเนื่องจากที่มีทรัพยากรและเครื่องมืออยู่แล้ว บางครั้งลูกหลานไม่ชอบเรียนวิชาชีพที่เคยสืบทอดกันมาก็สามารถไปเรียนวิชาที่ตนสนใจจากผู้มีประสบการณ์อื่นๆ โดยวิธีการในทำนองเดียวกันผู้มีความรู้และประสบการณ์เหล่านั้น นอกจากจะถ่ายทอดความรู้ให้กับบุตรหลานหรือเครือญาติในครอบครัวแล้วยังถ่ายทอดให้กับผู้สนใจในชุมชน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545 : 21-23) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้ คือ “สภาพการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย หรือจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด” โดยได้กล่าวถึงกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลว่าต้องสอดคล้องและเหมาะสมกับคุณลักษณะต่างๆ ได้แก่ 1) วัดจุดประสงค์การเรียนรู้ และเนื้อหาสาระการเรียนรู้ 2) การพัฒนาทักษะกระบวนการ 3) ชรรถชาติและวัยของผู้เรียน 4) สภาพแวดล้อมในโรงเรียนและชีวิตจริง 5) การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ สุปรียา ต้นสกุล (2544) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ควรคำนึงในการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ 1) ความสามารถของวิทยากรกระบวนการ 2) คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ วยสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ วิธีการดำรงชีวิต (Life style) ความรู้ความเข้าใจเดิม (Prior knowledge) และกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพล (Subjective norms) 3) วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ 4) บรรยากาศการเรียนรู้

ชูชัย ฤทธิสุขสกุล (2546 : 7) ได้กล่าวถึงทักษะที่สำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ว่าประกอบด้วย 1) ทักษะการสืบค้น (Inquiry) และ 2) ทักษะการไตร่ตรอง (Reflection) ซึ่งการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้นั้นต้องส่งเสริมสองทักษะนี้ควบคู่กันตลอดเวลา จึงจะทำให้ให้นักเรียนสามารถเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ได้ โดยได้กล่าวถึงลักษณะของผู้เรียนว่า รู้จักการฝึกการใช้ปัญญา มีทักษะสืบค้นและไตร่ตรอง เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง และการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม

สรุปได้ว่า การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผล ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ทักษะกระบวนการ คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย สภาพแวดล้อมในชุมชนและชีวิตจริง และการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูผู้สอนจำทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก

2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ณัฐวดี กิจรุ่งเรือง (2545 : 10) การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึงการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดสาระที่จะเรียน ทำกิจกรรม และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542 : 11) ให้ความหมายของคำว่าจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตเหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอนจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ที่มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหา ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายสามารถนำความรู้ไปใช้ใน ชีวิตจริงได้ และทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อพัฒนาผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนภูมิใจต่อความสำเร็จของตนเอง

3. กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

กิจกรรมเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ กิจกรรมที่เสนอแนะให้ผู้เรียน แสวงหาหรือฝึกฝนเพื่อสะสมประสบการณ์ ทักษะ และคุณธรรม (จริยธรรม ค่านิยม ทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม) เก็บไว้เป็นความรู้ ความสามารถ ความสำนึก เต็มตามศักยภาพของ

ตนเองสำหรับออกมาใช้แก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ประโยชน์ในชีวิตจริง สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

กิจกรรมเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แก่ กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนได้แสวงหา หรือฝึกฝน มีจุดมุ่งหมายใหญ่ๆ แยกได้เป็น 3 ข้อ ได้แก่ 1) คิดเป็น 2) แก้ปัญหาเป็น 3) ทำเป็น (เริงชัย จงพิพัฒน์สุข. 2543 : 16)

4. วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

กรมวิชาการ (2544 : 44-45) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่า เป็นรูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ลงมือปฏิบัติจริง โดยผ่านกิจกรรมกลุ่ม ฝึกทักษะการเรียนรู้และบรรยากาศประชาธิปไตย โดยมีวิธีการเรียนรู้ 3 ประเภท คือ 1) กระบวนการกลุ่ม 2) การสร้างสรรค์ความรู้ และ 3) การเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ โดยเฉพาะของการจัดการเรียนรู้ ได้แก่

1. การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ครอบคลุมพฤติกรรม 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ความเข้าใจเนื้อหา ด้านเจตคติ ค่านิยมที่ต้องการปลูกฝัง และด้านปฏิบัติตนในสังคมประชาธิปไตย
2. กิจกรรมการเรียนการสอน เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เป็นกลุ่ม และกลุ่มรับผิดชอบการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเน้นเทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือ/ร่วมในเป็นหลักสำคัญ
- 3 ใช้สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยเน้นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมหรือเหตุการณ์ปัจจุบันเป็นประเด็นในการแก้ปัญหา และนำตัวเองเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในเวลานั้นๆ

5. รูปแบบ วิธีการและเทคนิคการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545 : 33) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ประสบความสำเร็จตามความคาดหวังว่า ประกอบด้วย รูปแบบ วิธีการ และเทคนิคการจัดการเรียนรู้ และจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจและฝึกฝนใช้รูปแบบวิธีการและเทคนิคต่างๆ ของครูผู้สอนให้เชี่ยวชาญ เนื่องจากจะเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

วราลักษณ์ ไชยทัฬห (2544 : 71-111) ได้กล่าวถึงวิธีการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ว่ามีมากมายหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบมีความสามารถที่แตกต่างกัน

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า รูปแบบ วิธีการและเทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกเหนือจากความสามารถและความเชี่ยวชาญในการนำไปใช้และดำเนินการของครูผู้สอนหรือวิทยากรกระบวนการ ส่วนการเลือกไปรูปแบบหรือวิธีการนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย

การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม

มนุษย์เป็นสัตว์ ไม่สามารถอาศัยอยู่บนโลกได้เพียงลำพัง ต่างต้องการการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการทั้งทางกายหรือทางใจที่ตนเองมีอยู่ การที่มนุษย์จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนี้เอง ที่เป็นปัจจัยก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกัน เพราะการรวมกลุ่มก็เป็นทางหนึ่งที่สามารถสนองตอบความต้องการบางประการของมนุษย์ได้ พนม ลิมอริย์ (2529 : 59-61) ได้ให้แนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับการรวมกลุ่มไว้ ดังนี้

1. กลุ่ม ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่มารวมกันและทำงานร่วมกัน โดยมีจุดหมายอย่างเดียวกัน มีการแสดงออกในลักษณะปะทะสังสรรค์กัน
2. กลุ่มทุกกลุ่มมีกำเนิดขึ้น เนื่องจากสมาชิกเหล่านั้นมีความผูกพันกันทางจิตใจหรือทางโครงสร้างให้เข้ามารวมกัน เพราะเหตุว่าแต่ละคนต้องการได้รับความพอใจจากกันและกันหรืออาจจะมีผลประโยชน์ร่วมกัน
3. กลุ่มทุกกลุ่มย่อมจะต้องประสบความขัดแย้งในหมู่สมาชิกด้วยกันไม่มากก็น้อย ดังนั้นจึงต้องมีการควบคุมกันเพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งคุณภาพของกลุ่ม
4. กลุ่มทุกกลุ่มย่อมมีโครงสร้าง 2 ลักษณะด้วยกัน คือ
  - 4.1 โครงสร้างของกลุ่มในลักษณะที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน
  - 4.2 โครงสร้างของกลุ่มในลักษณะของการแบ่งหน้าที่การงานกันทำ โดยที่สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มจะมีบทบาท และหน้าที่แตกต่างกันไป
5. กลุ่มทุกกลุ่มจะต้องมีระบบทางสังคม
6. กลุ่มทุกกลุ่มจะต้องมีการตัดสินใจหรือชี้ขาดเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ เมื่อเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา
7. กลุ่มทุกกลุ่มจะต้องมีขวัญหรือกำลังใจดี
8. กลุ่มทุกกลุ่มย่อมต้องสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มขึ้น เพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม

1. การเกิดของกลุ่ม

การรวมกลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการที่มีอยู่ได้ ดังที่ พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542 : 5) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดขึ้นของกลุ่มไว้ว่า โดยทั่วไปการที่คนมารวมกันเป็นกลุ่มก็เพราะเขารู้ว่ากลุ่มจะสามารถสนองความต้องการบางอย่างหรือหลายๆ อย่างให้แก่เขาได้ แต่ถ้าจะแยกออกเป็นเหตุผลแล้วก็มีอยู่หลายประการ ดังนี้

1. บุคคลนั้นอาจถูกดึงเข้ากลุ่มโดยบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นอยู่แล้ว ซึ่งคนที่ดึงจะคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าแล้วว่าสิ่งที่เขาได้เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้นจะได้รับผลดี
2. บุคคลนั้นรู้ดีว่าจุดหมายของกลุ่มนั้นมีผลที่คุ้มค่า
3. บุคคลนั้นเข้าร่วมกลุ่มเพราะเขาพอใจที่จะได้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่มกิจกรรมของกลุ่มเป็นที่ดึงดูดใจ
4. บุคคลนั้นๆ อาจเข้าร่วมกลุ่มเพื่อจุดมุ่งหมายทางอ้อม เช่น นักธุรกิจเข้าร่วมกลุ่มอาหารกลางวัน ไม่ใช่เพื่อการสังคมน่าๆ ที่เป็นวัตถุประสงค์ของกลุ่ม แต่เพื่อผลการติดต่อทางธุรกิจเป็นสำคัญ

2. การทำงานเป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพในการทำงานของกลุ่มเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่ง พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542 : 10) ได้สรุปถึงลักษณะของการทำงานเป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพไว้ ดังนี้

1. สมาชิกในกลุ่มมีเป้าหมายร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน
2. มีการกำหนดบทบาท อำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิก ไว้ชัดเจน
3. บรรยากาศในการทำงานมีลักษณะเป็นกันเอง
4. สมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ
5. ทีมงานพยายามส่งเสริมให้สมาชิกมีความคิดสร้างสรรค์และเป็นประชาธิปไตย
6. มีการประชุมพิจารณาผลการปฏิบัติงานเป็นประจำ
7. สมาชิกให้ความร่วมมือกันหาทางแก้ไขเมื่อเกิดปัญหา
8. สมาชิกให้ความร่วมมือร่วมใจ มีความไว้วางใจ และบริสุทธิ์ใจต่อกัน
9. สมาชิกจะร่วมมือกันหาทางแก้ไขเมื่อเกิดปัญหา
10. การตัดสินใจของกลุ่มถือว่าสมาชิกทุกคนต้องร่วมกันรับผิดชอบ
11. สมาชิกทุกคนพอใจที่ได้ทำงานร่วมกัน

3. การสร้างมนุษยสัมพันธ์ในกลุ่ม

มนุษยทุกคนย่อมต้องการการยอมรับจากกลุ่มและสังคมที่ตนสังกัด เพราะมนุษย์ใช้สังคมเป็นที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการและการที่จะทำให้งานหรือกิจกรรมแต่ละอย่างดำเนินไปด้วยดีมีผลงานตามต้องการย่อมต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มหรือสังคม พรรรถทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2531 : 54-55) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้ ดังนี้

1. ต้องเชื่อความสามารถของกันและกันและกันและมีความไว้วางใจ
2. สมาชิกพร้อมที่จะช่วยกันเสมอ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้
3. มีการติดต่อสื่อสารที่ดีและสม่ำเสมอ โดยพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ทุกคนมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น ในปัญหา และงานของกลุ่ม
4. รู้จักการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ และเอื้ออาทรต่อกัน
5. รู้จักใช้กระบวนการกลุ่มในการทำงานให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานตามศักยภาพ

4. ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของกลุ่ม

ในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มนั้น ต้องอาศัยการทำงานที่มีประสิทธิภาพของสมาชิกกลุ่มจึงประสบผลสำเร็จได้ ดังที่ ถวิล ธารา โภชน์ (2526 : 143-148) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของกลุ่มซึ่งอาจเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือด้อยลงก็ได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ หลายปัจจัย โดยปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของกลุ่มมี 5 ประการ ดังนี้

1. ตัวบุคคล หมายถึง สมาชิกทุกคนที่อยู่ในกลุ่มซึ่งจะเป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินงานทุกอย่างของกลุ่ม ประกอบด้วย
  - 1.1 ผู้นำหรือหัวหน้า เป็นผู้ที่รับผิดชอบของกลุ่มโดยตรง และเป็นผู้ดำเนินการวางแผนงานของกลุ่ม
  - 1.2 ผู้ตามหรือสมาชิก
2. จุดหมายของกลุ่ม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจของกลุ่ม จุดหมายที่ดีต้องสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกทุกคนได้มากที่สุด
3. ค่านิยม เป็นองค์ประกอบอันหนึ่งที่จะช่วยกำหนดทิศทางของกลุ่ม เพราะกลุ่มจะมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นกับกลุ่มนั้นทำถูกต้อง ตามค่านิยมของสมาชิกในกลุ่มหรือไม่

4. ปทัสถานของกลุ่ม หมายถึง ระเบียบข้อบังคับ หรือกฎเกณฑ์ที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ สามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

4.1 วิถีประชา เป็นแบบแผนที่เรายึดถือปฏิบัติกันจนเป็นประเพณี เกิดเป็นความเคยชิน เช่น การแต่งงาน การกิน เป็นต้น

4.2 กฎศีลธรรม เป็นแบบแผนความประพฤติที่ยึดถือกันในสังคมมีความสำคัญสูงกว่าวิถีประชา ผู้ใดฝ่าฝืนจะได้รับการประณามอย่างรุนแรงจากสังคมและสังคมก็จะไม่ยอมรับผู้นั้นเข้าพวก

4.3 กฎหมาย เป็นระเบียบข้อบังคับที่กำหนดขึ้นในสังคม เพื่อควบคุมให้สังคมอยู่ในความเรียบร้อย

5. การสื่อสารภายในกลุ่ม กลุ่มจะต้องมีวิธีการที่ทำให้การสื่อสารเกิดความเข้าใจได้ตรงกัน

5. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปหมายถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งทุกขั้นตอนจะมีความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ

6. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วม

วูดวิช จ้านง (2523 : 166-167) ยังได้กล่าวไว้อีกว่า การมีส่วนร่วมมาจากสาเหตุต่างๆ ได้แก่

1. ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้มีความเต็มใจเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ซึ่งเป็นการกระทำที่เกิดจากความสมัครใจ
2. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้เกิดความเกรงใจที่จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ซึ่งเป็นการกระทำที่เกิดจากความสมัครใจ
3. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ได้เกิดจากความสมัครใจ

7. ลักษณะของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นการเปิด โอกาสให้แต่ละคนได้เรียนรู้จากกิจกรรมที่ตนเองปฏิบัติการ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อที่อยู่อาศัย ต่อกลุ่ม ต่อสังคม

และต่องานอาชีพ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้โดยตรงจากกิจกรรมที่ปฏิบัติ เป็นการเพิ่มความรู้ ความสามารถและความชำนาญมากยิ่งขึ้น พินานา บุรณินทุ (2536 : 29) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมต่างๆ ไว้ 5 ประการ คือ

1. มีส่วนร่วม โดยการเป็นสมาชิกกลุ่ม
2. มีส่วนร่วม โดยการเป็นผู้เข้าประชุมกลุ่ม
3. มีส่วนร่วม โดยการเป็นผู้สนับสนุนเงินให้แก่กลุ่ม
4. มีส่วนร่วม โดยการเป็นกรรมการบริหารกลุ่ม
5. มีส่วนร่วม โดยการเป็นประธาน หรือผู้นำกลุ่ม

การรวมกลุ่มนับเป็นการตอบสนองความต้องการของสมาชิก แต่ในขณะเดียวกันสมาชิกก็ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งอาจจะแตกต่างกันออกไปตามความพร้อมและความพอใจของสมาชิก ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกได้รับการตอบสนองความต้องการที่มีอยู่เช่นกัน บัญชร แก้วส่อง (2537 : 112) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกตามระดับความเข้มของการมีส่วนร่วมได้เป็น 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมที่เทียม หรือการมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ การมีส่วนร่วมในระดับนี้ผู้เข้าร่วมไม่มีอำนาจใดๆ ในการตัดสินใจ แต่เป็นฝ่ายกระทำตามการตัดสินใจของบุคคลอื่นเท่านั้น

ระดับที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน การมีส่วนร่วมในระดับนี้ ผู้เข้าร่วมมีส่วนในการเสนอความคิดเห็น แต่อำนาจในการตัดสินใจจะอยู่ที่บุคคลอื่น

ระดับที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมที่แท้จริง การมีส่วนร่วมในระดับนี้ความคิดเห็นของบุคคลที่เข้าร่วมได้รับการรับฟัง และยอมรับเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ผู้เข้าร่วมนั่นเอง

8. การบริหารแบบมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วมนับเป็นรูปแบบของการบริหารที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในองค์การทั้งภาครัฐและเอกชน เนื่องจากการบริหารแบบมีส่วนร่วมเน้นการให้ความสำคัญกับบุคคลและกลุ่มงานและได้รับการยอมรับว่าสามารถช่วยลดปัญหาข้อขัดแย้งและสร้างแรงจูงใจในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการของการให้บุคลากรมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจ โดยเน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างจริงจังในการใช้

ความคิดความเชื่อชาญเพื่อแก้ปัญหา โดยผู้บริหารจะเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจทั้งในเรื่องการวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม โดยความสัมพันธ์ของคนจะอยู่ในลักษณะแนวราบ มีผู้นำอยู่ตรงกลางมีบทบาทเป็นผู้ประสานงานและปฏิบัติตามมติหรือความเห็นของกลุ่ม ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายมีแรงจูงใจและแรงขับในการแสดงออกของตนสูงขึ้นทำให้เกิดความคล่องตัวในการสร้างความสำเร็จในงาน

นอกจากนี้ สุรนันทา เลานันท์ (2541 : 197-198) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ไว้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมแท้จริง คือ การใช้ระบบประชาธิปไตยในการบริหารนั่นเอง ซึ่งบุคลากรทั้งหมดจะเป็นผู้กำหนดเป้าหมายขององค์กรและจะใช้วิธีตัดสินใจโดยกลุ่มเป็นหลักในการทำงาน ซึ่งผู้บริหารจะตัดสินใจก็ต่อเมื่อได้รับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ โดยรอบครบแล้ว ดังนั้นในการตัดสินใจจึงไม่ได้เกิดจากความต้องการส่วนตัวของใคร โดยเฉพาะผู้บริหารเชื่อว่าจะเป็นรางวัลด้านวัตถุหรือจิตใจต่างมีความสำคัญต่อการทำงานของบุคลากรทั้งสิ้น

ปัจจุบันได้มีการยอมรับในเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารองค์การอย่างกว้างขวางทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน ด้วยแนวคิดที่ว่าเปิดโอกาสให้บุคลากรในองค์การและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมปฏิบัติในกระบวนการบริหารองค์การนั้นๆ จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมีความผูกพันในกิจกรรมที่ตนเองมีส่วนร่วมและยินดีรับผลแห่งการปฏิบัติที่ตนเองมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมนั้นๆ

บริบทบ้านโคกเจริญ

1. ประวัติ

บ้านโคกเจริญในปัจจุบันแต่เดิมชื่อบ้านจิกโป้ ได้ก่อตั้งมาราว ปี พ.ศ. 2445 จนถึงปัจจุบันนี้ ตั้งมาประมาณ 108 ปี ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายหนูกัน ภูคาบเพชร อยู่ในระหว่าง พ.ศ. 2450 เป็นผู้ปกครองสมัยนั้น ปกครองอยู่ได้ประมาณ 5 ปี นายหนูกัน ภูคาบเพชร ก็ได้เสียชีวิตลง

ต่อมาชาวบ้านได้คัดเลือก นายปิ่น ภูงามทอง เป็นผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาเป็นคนที่ 2 เพื่อปกครองชาวบ้านให้อยู่ดีกินดี ด้านการคมนาคมในสมัยนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านใช้ม้าเทียมรถยนต์ และมอเตอร์ไซด์ ด้านการค้าขายก็มีไม่มาก เช่น ข้าว กล้วย เป็นอาชีพหลักในสมัยนั้น เป็นการดำรงชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้าน อีกประมาณ 15 ปี ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 ก็ได้

เสด็จวิตลง ชาวบ้านก็ได้คัดเลือก นายขริ ภูโสคา เข้ามารับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเป็นคนที่ 3 นายขริ ภูโสคา ได้ปกครองหมู่บ้านได้ประมาณ 20 ปีเศษ ท่านก็ได้เกษียณอายุราชการลง ต่อมา ชาวบ้านก็ได้แต่งตั้งให้ นายเหล็ง งามทอง ดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 ของหมู่บ้านจิกโป้ นายเหล็ง งามทอง ปกครองหมู่บ้านได้ไม่นานนัก ทางกรมชลประทานก็ได้มาสร้างเขื่อนลำปาวขึ้น เริ่มในปี 2504-2506 ต่อมาทางกรมชลประทานก็ได้ประกาศให้ราษฎรในหมู่บ้านจิกโป้ ย้ายภูมิลำเนาอยู่บนสันเนิน โลกโป้ง โดยนายเหล็ง งามทอง ผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้น ได้นำลูกบ้าน ย้ายภูมิลำเนาประมาณปี พ.ศ. 2509-2510 โดยจัดตั้งแผนภูมิของหมู่บ้านใหม่เริ่มจัดที่ดิน ทิศตะวันออกมาจดทิศตะวันตก ความยาวของหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร ต่อมาราษฎรใน หมู่บ้านพร้อม นายเหล็ง งามทอง ได้หารือจัดตั้งชื่อหมู่บ้านขึ้น ชื่อ บ้านโคกเจริญ หมู่ที่ 6 ต.สหสัมพันธ์ อ.ท่าคันโท จ.กาฬสินธุ์ การปกครองเริ่มดีขึ้นตามลำดับ เช่น ด้านคมนาคมดีขึ้น ด้านค้าขายก็ดีขึ้น ดินค้าส่วนมากเป็นพืชผลทางการเกษตร เช่น ปอ มันสำปะหลัง เป็นต้น อยู่ต่อมา นายเหล็ง งามทอง ก็ได้เกษียณอายุลง ชาวบ้านได้คัดเลือกนายประนุช ภูโสคา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 5 โดยมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน คือ นายบริพิช มาตรานุรักษ์ และนายบุญเกิด ศิริเกษ และได้ประชุมกับราษฎรในหมู่บ้าน ขอแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่โดยทางการก็ สนองตอบเหตุผล คือ 1) พลเมืองเพิ่มขึ้นจากเดิม 2) พื้นที่ปกครองยาวมากและการบริการไม่ทั่วถึง ทางทางการก็ได้แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ ทางด้านทิศตะวันออกเป็น หมู่ 3 ทางทิศตะวันตกเป็นหมู่ที่ 10 ของบ้านโคกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อ.หนองกุงศรี จังหวัด กาฬสินธุ์ ในปัจจุบันนี้ ต่อมาทางราชการก็มีคำสั่งให้หมู่ที่ 10 คัดเลือกผู้ใหญ่บ้านขึ้น โดยราษฎร เป็นผู้คัดเลือก ได้นายบุญไซ ภูนาขาว เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 เป็นคนแรก ต่อมานาย ประนุช ภูโสคา เป็นผู้ใหญ่บ้านประมาณ 24 ปีเศษก็ได้เกษียณอายุชาวบ้านจึงได้เลือก นายบุญเสริม บุญสมบัติขึ้นแทนเมื่อ วันที่ 24 มีนาคม 2542 เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 คนที่ 6 พร้อมผู้ช่วยอีก 2 คน คือ นายจันทร์ ผู้ผาพลอย และนายทองดี ไชยสาร ขึ้นปกครองหมู่บ้านในการปกครองของ นายบุญเสริม บุญสมบัติ โลกก็ได้พัฒนาเทคโนโลยีแบบใหม่ไม่ว่าการคมนาคมสะดวกขึ้นมาก การค้าขายก็ดีขึ้นมากทางราชการก็เข้ามาช่วยพัฒนาและส่งเสริมอาชีพในด้านต่างๆ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2547 นายบุญเสริม บุญสมบัติ ก็ได้หมดวาระลงชาวบ้านจึงได้คัดเลือกนายประเวช ภูโสคา ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 คนที่ 7 พร้อมด้วยผู้ช่วยอีก 2 คน คือ นายเทพฤทธิ์ มาตรานุรักษ์ และนายพรมมา ภูอ้อม มาปกครองต่อไปในการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบ บูรณาการ ในยุคนี้อาศัยเทคโนโลยีแบบทันสมัยไม่ว่าในด้านการประกอบอาชีพของราษฎรใน หมู่บ้านก็มีความสุขมีความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน

ต่อมานายประเวช ภูโสคา ได้หมดวาระลง ในวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2552 จึงมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ ได้นายจํารงค์ ภูพาที เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 8 (ปัจจุบัน) และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน คือ นายพิพัฒน์ ภูพาที และนายเทพฤทธิ์ มาตราบุรีรักษ์ มาปกครองบ้านต่อไปการพัฒนาต่อเนื่องมาเรื่อยๆ และได้มีการส่งเสริมกลุ่มอาชีพขึ้นมาอีกโดยบ้านโคกเจริญมีกลุ่มอาชีพ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทำปลาร้า และกลุ่มทอผ้า และมีการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้ดีขึ้นจนได้รับรางวัลรองชนะเลิศลำดับ 1 ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ในปัจจุบันบ้านโคกเจริญมีพื้นที่ 5.4 ตารางกิโลเมตร อาชีพหลัก ทำนา-ทำไร่ อาชีพเสริมค้าขาย เลี้ยงสัตว์ กำนันตำบลหนองกุงศรี คนปัจจุบัน คือ นายสมจิตร ภูกาบเพชร และนายยกเทศมนตรี คือ นายสมาส เศรษฐากา ประวัติย่อของการก่อตั้งของหมู่บ้านโคกเจริญหมู่ที่ 3 ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยสังเขป

2. สภาพทั่วไป

หมู่บ้านอยู่ห่างจากตัวอำเภอหนองกุงศรีประมาณ 5 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวก บ้านโคกเจริญแบ่งออกเป็น 6 คุ้ม มีจำนวนประชากร ทั้งหมด 807 คน ชาย 404 คน และหญิง 403 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำนา ทำไร่ และมีอาชีพเสริม คือ เลี้ยงสัตว์ หารปลาร้า ทอผ้า รับจ้างทั่วไป

3. อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านคำถาวร ตำบลเสาเตี้ย

ทิศใต้ ติดต่อกับ เขื่อนลำปาว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านโนนมีกิจ ตำบลเสาเตี้ย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านหนองกุงศรี

4. ประเภทของทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านโคกเจริญก็จะมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ได้แก่ โคนกผักหวาน หนองกุงหนองวัดจิกงาน เขื่อนลำปาว ใช้ประโยชน์ในด้านการเลี้ยงสัตว์ และแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ ป่าปลูกพืชการเกษตร จับปลาขาย

5. วัฒนธรรม และประเพณี

ในชุมชนจะมีประเพณีต่างๆ เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญอุทิศส่วนกุศล ทำบุญข้าวจี๋ บุญมหาชาติ บุญสงกรานต์ บุญส่องไฟ บุญเบิกบ้าน บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญกฐิน

6. ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการเกษตรกรรม ได้แก่ การปลูกพืชผัก ข้าวปลอดสารพิษ และเพิ่มผลผลิตโดยวิธีน้ำหมักชีวภาพจากหอยเชอรี่ ภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน เช่น มีหมอยาสมุนไพร มีสูตรยารักษาโรคเบาหวาน มีสูตรยาของเหล้า หรือยาต้มบำรุงกำลัง ภูมิปัญญาด้านการดูแลสุขภาพกรรมชาติ เช่น กลุ่มปลาไร่ กลุ่มทอเสื่อกก และกลุ่มทอผ้า เช่น ผ้าไหม ผ้าเกี๋ยเต่า การบวชป่า ฯลฯ

7. กลุ่มองค์กร

เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ

9. ประวัติการทอผ้าไหมของกลุ่มแม่บ้านบ้านโลกเจริญ

การทำผ้าไหมมัดหมี่เป็นผ้าพื้นเมืองมานานแล้ว ต่อมาได้มีโครงการอบรมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โดยมีแม่หม่อน ที่ได้ไปอบรมที่จังหวัดขอนแก่น 1 เดือน ได้นำความรู้อย่างปฏิบัติและถ่ายทอดให้กับชุมชน ได้ริเริ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเสริมแก่ครอบครัว เริ่มปลูกหม่อนได้พันธุ์มาจากจังหวัดร้อยเอ็ดมาปลูกตามริ้วบ้าน และตามไร่ปลายนา พันธุ์หม่อนที่นำมาปลูกมีอยู่ 2 ชนิด คือ 1) พันธุ์พื้นเมือง (ตามพื้นบ้าน เรียกว่า หม่อนน้อย) 2) พันธุ์เกษตร (เรียกว่า หม่อนใหญ่พันธุ์เกษตร)

ต่อมานำฝักแม่พันธุ์ที่จะฟัก เริ่มนับวันฟักจากวันที่ออกไข่ 8-9 วัน หลังจากนั้น 1-3 วันแรกเริ่มกินใบหม่อนอ่อนๆ นับไปอีก 3 วัน จะเป็นวันหม่อนนอน เริ่ม 1-3 วันต่อไปจะนอนครั้งที่ 2 ทุกๆ 3 วัน หม่อนจะนอนเป็น 4 ครั้ง จากการนอนครั้งที่ 4 คือ นอนครั้งสุดท้ายของตัวหม่อน ตัวหม่อนจะเริ่มมีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ จนตัวเท่านิ้วก้อย แล้วนับจากหม่อนนอนครั้งที่ 4 ครั้งสุดท้าย นับไปอีก 7 วันตัวหม่อนพร้อมที่จะสุก ลักษณะหม่อนสุกตัวจะเหลือง และไม่กินใบหม่อนอีก หลังจากตัวหม่อนสุกเราจะเก็บตัวหม่อนเข้าใส่จ่อที่เตรียมไว้ เก็บตัวหม่อนใส่ให้เต็มแล้วเอาผ้าคลุมไว้ให้มีชื้น นับอีก 3-4 วัน พอรุ่งเช้าตัวหม่อนที่ใส่จ่อจะดิ้นโยเยเหลือง แล้วจากนั้นอีกประมาณ 3 วัน เราก็เก็บฝัก (ฝักหลอก) ออกจากจ่อ ใส่ภาชนะพร้อมที่จะสาวไหม คือ การดึงไหมให้เป็นเส้น

สรุปได้ว่า การทำงานอาชีพในชุมชน มีการวางแผนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต มีการทำงานที่ลดกรรมพื้นบ้านเกี่ยวกับการทอผ้า ซึ่งชาวบ้าน ได้จัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่ม จัดทำเป็นอาชีพเสริม เด็กและเยาวชนในชุมชนเมื่อมีเวลาว่างยังได้ช่วยเหลืองานเกี่ยวกับการทอผ้า เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และยังเป็นการเพิ่มรายได้ ให้ครอบครัวอีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สุมาลี คู่สกุลนิรันดร์ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประกอบอาชีพเสริมของ อีสานศึกษากรณีสานศรีฐาน อำเภอป่าค้อ จังหวัดยโสธร สรุปสาระได้ว่า

1. การประกอบอาชีพส่งผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจ คือ ชาวบ้านมีรายได้จากการทำหัตถกรรมหมอนซิด

2. ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ระบบเครือญาติเปลี่ยนแปลงจากเดิม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องจะมีน้อยลง ไม่มีเวลาว่าง อบรมมุขลดลง โจรผู้ร้ายลดลง ภาษาพูดเปลี่ยนแปลงไป สุภาพขึ้น ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาสูงกว่าเดิม สุขภาพอนามัยดีขึ้น ลดการอพยพไปทำงานที่เมืองใหญ่

เรณู กุปคัยเชือร, กัลยา พัฒนศรี และสว่างจิต ศรีระษา (2534 : บทคัดย่อ)

ได้ทำการศึกษาวิวัฒนาการของการทอผ้าพื้นเมืองของสตรีชนบท ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งประเด็นการศึกษาด้านวัฒนธรรม และเศรษฐกิจและรวมถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง การเปลี่ยนแปลงการทอผ้าเมืองจากการทอเพื่อใช้งานเป็นการทอเพื่อขายตลาดถึงการบริหารจัดการของกลุ่ม พบว่า ชาวบ้านได้ทอผ้าเพื่อไว้ใช้ ต่อมาได้มีคนในเมืองเข้ามาว่าจ้าง ชาวบ้านไปทอไปส่งขาย โดยการซื้อไปทำเสื้อ กระโปรง และแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ

ฉัตรชัย แผงสาเคน (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของกระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ กับวิถีชีวิตของชาวบ้านคำพื อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า ผ้าใช้เพื่อแสดงถึงการแบ่งปันส่วนหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างผู้หญิงและชาย ในสังคมชนบท เมื่อเสร็จจากหน้าานแล้ว ผู้หญิงจะทอผ้า ส่วนชายจะทำงานจักสาน ตีเหล็ก หรือแม่แต่จัดเตรียมเครื่องมือในการหาอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงไหมให้อาหารตัวหม่อนไหม การดูแลตัวหม่อนจนถึงระยะฟักตัว จนถึงการเตรียมเส้นใยไหมเพื่อนำไปทอเป็นผืนผ้า จะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงเป็นส่วนมาก ส่วนการเตรียมแปลงปลูกหม่อน การเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ จะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย กระบวนการทอผ้าจึงเป็นการอบรมบ่มเพาะผู้คนในแต่ละชุมชนให้รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบ และมีวินัยในตัวเอง ปัจจุบันอุปกรณ์เครื่องมือมีจำหน่ายตามตลาด และร้านค้าในชุมชน นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์ที่ใช้วิธีการใหม่ๆ เข้ามา เพื่อลดระยะเวลาในการทอผ้า อุปกรณ์ที่ตกทอดจากบรรพบุรุษมีการสั่งสอนให้ลูกหลานรักษาอุปกรณ์ ปัจจุบันพ่อบ้านไม่ต้องเสียเวลากับการซ่อมแซมหรือสร้างอุปกรณ์ใหม่ แต่เอาเวลานั้นไปทำไร่ ทำนา และทำสวนซึ่งวัฒนธรรมวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย มีการไหลบ่าทางวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

รัชพล ปิจพิบูลย์ (2538 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การทอผ้าชาวไททรงดำ สรุปสาระได้ว่า

1. ชาวไททรงดำ มีกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าสืบกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. กระบวนการสอนการทอผ้า มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอดสามารถสอดแทรกความรู้ด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพได้
3. ผู้ที่มีความรู้ในการถ่ายทอด ได้แก่ พ่อ แม่ และญาติพี่น้อง ถ่ายทอดต่อบุตรหลานจนสามารถปฏิบัติเองได้ จนสามารถทอผ้าได้ และไว้ใช้ในการเข้าร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมของชุมชน
4. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้า ประกอบด้วย ค่านิยมความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ผ้าทอเองมาเป็นเครื่องแต่งกาย
5. อุปสรรคในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จะซื้อผ้าจากที่อื่นหรือตลาดมาใช้แทนไม่ได้ จึงจำเป็นต้องมีการถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมา มิเช่นนั้นจะไม่สามารถเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมของชาวไททรงดำได้

บรรชกร กล้าหาญ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตของหัตถกรรมพื้นบ้าน พบว่า การได้รับความสนใจในผลิตภัณฑ์ร่วมพื้นเมืองประกอบกับสภาพการณ์รอบนอกชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชุมชน ภายใต้การดำเนินงานและบริหารงาน โดยชุมชน โดยชุมชน เพื่อพิทักษ์พัฒนางานหัตถกรรมร่วมให้เป็นอาชีพที่สามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว ซึ่งบทบาทขององค์กรชุมชนที่ชุมชนร่วมกันจัดตั้งนี้ จะทำหน้าที่เป็นศูนย์จำหน่ายสินค้าและแหล่งวัตถุดิบในการผลิตร่วม อันมีตัวแทนของชาวบ้านหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันดำเนินงาน การที่สหกรณ์ฯ ของชุมชนต้องมีการสัมผัสกับบุคคลภายนอกชุมชน ทำให้ได้รับทราบข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมของชุมชนมากขึ้น และในแต่ละเดือนจะมีการจัดประชุมกลุ่มสมาชิกสหกรณ์จึงมีการเสนอข้อมูลข่าวสารต่างๆ และข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการผลิตที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน จึงเป็นลักษณะของการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกของกลุ่ม ขณะเดียวกันเมื่อสมาชิกของกลุ่มประสบปัญหาเกี่ยวกับการผลิต การประชุมกลุ่มจะเป็นการช่วยแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน

สมเดช ประวิฬรรณ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน พบว่าสมาชิกกลุ่มแม่บ้านส่วนมากไม่เคยได้รับข่าวสารเรื่องราวของกลุ่มด้วยตนเองก่อนเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านมากที่สุด คือ ความต้องการมีสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ ส่วนปัจจัยที่มีผลน้อยที่สุด คือ การชักชวนจากเพื่อนบ้าน และปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มมากที่สุด คือ ความต้องการมีรายได้เพิ่ม ส่วนปัจจัยที่มีผลน้อยที่สุด คือ ความต้องการความช่วยเหลือด้านเงินทุนซื้ออุปกรณ์การผลิต

วิษณุ อันสงคราม (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากลยุทธ์การตลาดของผู้ผลิตผ้าไหมแพรวาศึกษากรณีบ้าน โพน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า

1. การผลิตผ้าไหมแพรวามีแหล่งกำเนิดอยู่ที่บ้าน โพน ตำบลโพน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ และเป็นแหล่งผลิตที่มีส่วนครองตลาดมากที่สุด การแข่งขันในบริเวณ 2 หมู่บ้านใกล้เคียงกัน ถูกค้าเป้าหมายเป็นกลุ่มที่มีชั้นทางสังคม รายได้และอำนาจซื้อสูง ช่วงอายุ 30 ปี ขึ้น ไปการวิเคราะห์ SWOT พบว่าผู้ผลิตไหมแพรวาต้องมุ่งผลิตสินค้าที่หลากหลายทั้งรูปแบบ และราคาเพื่อสนองความพึงพอใจของผู้บริโภคได้ทุกระดับ

2. ส่วนประสมทางการตลาด ด้านผลิตภัณฑ์ปัจจุบันพบว่า ผู้ผลิตส่วนใหญ่ทำการผลิตเพื่อขาย โดยพัฒนารูปแบบให้ทันสมัยและเป็นที่ต้องการของตลาด ปัญหาที่พบ คือ ผ้าไหมแพรวาขาดคุณภาพ ราคา การกำหนดราคาประเมินจากต้นทุน บวกกับค่าแรง การตัดราคา การตั้งราคาไม่ได้มาตรฐาน ใช้ช่องทางตรงในการจัดจำหน่าย คือ การส่งผ่านผู้ผลิตไปยังบริโภค โดยตรง และช่องทางอ้อมโดยผ่านคน ได้แก่ ผู้ค้าส่ง และใช้การส่งเสริมการตลาดโดยผ่านหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการจัดงานแสดงสินค้า

3. การกำหนดกลยุทธ์การตลาด โดยใช้ส่วนประสมการตลาด ดังนี้ ในด้านผลิตภัณฑ์ผู้ผลิตควรพัฒนารูปแบบ และคุณภาพ ได้สอดคล้องกับรสนิยมของผู้บริโภค เพิ่มการวางตำแหน่งผ้าไหมแพรวา ด้านราคา ควรมีการรวมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรขึ้น เพื่อการบริหารงานของกลุ่ม กำหนดราคาและปริมาณการผลิตเป็นมาตรฐานเดียวกัน จัดหาวัสดุบริการสมาชิก เพื่อลดต้นทุนการผลิตด้านกลยุทธ์ช่องทางการจำหน่าย ลดช่องทางการตลาดให้สั้นลง โดยตัดพ่อค้าคนกลางออก ผู้ผลิตดำเนินการเอง และด้านการส่งเสริมการตลาด ควรจัดเอกสารเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมแพรวา เพื่อนำไปเผยแพร่ในงานแสดงสินค้าที่ทางราชการ เอกชนจัดขึ้น โดยเสนอช่องทางการซื้อผ้าไหมแพรวาได้โดยตรงกับผู้ผลิตผ่านทางไปรษณีย์ นอกจากนี้ผู้ผลิตผ้าไหมแพรวา ควรพัฒนากลุ่มสตรีทอผ้าแพรวาให้เป็นองค์กรที่มีรูปแบบดำเนินการที่เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกอย่างแท้จริง

กมลภัทร์ รักสวน (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงการออกแบบเสื้อสตรีวัยทำงานที่มีส่วนประกอบของผ้าทอพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กรออกแบบเสื้อผ้าสตรีที่ตกแต่งด้วยผ้าทอพื้นเมือง คำนึงถึง การเลือกวัสดุและสีสันทันให้เหมาะสมกับเสื้อผ้าแต่ละรูปแบบ ความสวยงามและประโยชน์ใช้สอย และโอกาสในการสวมใส่ นอกจากนี้วัยและลักษณะรูปร่างก็จำเป็นต้องพิจารณาประกอบ

นีมอนงค์ อ่อนอก (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการตลาดผลิตภัณฑ์หัตถกรรมในครัวเรือน พบว่า รูปแบบและวิธีการเรียนรู้ด้านการตลาดผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนของผู้ผลิตในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2536-2540 มีรูปแบบการเรียนรู้

2 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับภายนอกชุมชน มีการเรียนรู้แบบใหม่ และได้รับการสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน โดยวิธีการเรียนรู้ คือ การประชุมสัมมนา การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ และการออกร้านในงานแสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์

2. รูปแบบการเรียนรู้แบบดั้งเดิม เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนจากการสอนและการปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน เป็นการเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ โดยมีวิธีการเรียนรู้ ด้วยการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงจากผู้นำกลุ่มการเรียนรู้จากประสบการณ์ตนเองและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากผู้อื่น ซึ่งการเรียนรู้ทั้ง 2 รูปแบบ ได้เรียนรู้เนื้อหาการผลิตการผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคา การจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมือง

สรัญญา แป๊ะทอง (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากลยุทธ์การตลาดผ้าไหม : กรณีศึกษาศูนย์ศิลปหัตถกรรม บ้านสามโค ตำบลปราสาททอง กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า ด้านผลิตภัณฑ์ มุ่งพัฒนารูปแบบให้ทันสมัย และเป็นที่ต้องการของตลาด ด้านราคาควรกำหนดราคา และปริมาณการผลิตเป็นมาตรฐานเดียวกัน ลดต้นทุนในการผลิต ด้านช่องทางจัดจำหน่าย ควรเพิ่มช่องทางการจำหน่าย เพื่อกระจายไปสู่ผู้บริโภคให้มากขึ้นตามความต้องการและความสะดวกของผู้บริโภค ตลอดจนตลาดเพื่อการส่งออก ด้านส่งเสริมการตลาด ควรจัดทำเอกสารเผยแพร่ ความรู้เกี่ยวกับผ้าไหม เพื่อนำไปเผยแพร่ในงานแสดงสินค้า เพื่อรับประกันคุณภาพสินค้าสร้างความมั่นใจและภูมิใจผู้บริโภค

อัจฉรา สโรบล (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเสื้อผ้าพื้นเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร พบว่า กระบวนการผลิต

เสื้อผ้าพื้นเมืองของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีหลากหลาย โดยมีผ้าเป็นวัตถุดิบเพื่อใช้ในการผลิต ทั้งที่เป็นผ้าจากโรงงานอุตสาหกรรมและผ้าเมืองจากชาวบ้านปลูกเอง สำหรับลวดลายและรูปแบบของผ้าพบว่า มีรูปแบบและลักษณะของลวดลายผ้าคล้ายกับลวดลายผ้าในสมัยก่อนที่ทำเป็นลายขยกดอก ลายจก ซึ่งเอกลักษณ์ของกลุ่มก็จะแตกต่างกันไปตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน

แก่นจันทร์ มะลิซอ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทใหญ่ บ้านใหม่หมอกจ๋าม อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการทอผ้าเริ่มต้นพร้อมกับการย้ายถิ่นฐานของชาวบ้าน ภายหลังได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือซึ่งได้จัดส่งเจ้าหน้าที่มาสอนวิธีการทอผ้า ผู้เรียนได้นำความรู้มาประกอบอาชีพและเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น เอกลักษณ์ผ้าทอของชาวไทใหญ่บ้านใหม่จ๋าม เป็นผ้าทอที่มีลวดลายขวาง ตัดกับเส้นด้ายยืน สีพื้นเป็นสีอ่อน ลวดลายสีเข้ม ต่อมาดัดแปลงเป็นผ้าทอขอกดอก และผ้าทอตีน โดยปรับให้เหมาะสมกับรูปแบบผ้าทอไทใหญ่ การออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทใหญ่ ได้มีการออกแบบโดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย สามารถใช้ในหลายๆ โอกาสการออกแบบต้องคำนึงถึงรูปร่าง ผิวพรรณของผู้สวมใส่ และควรรักษารูปแบบ ลวดลาย และความเป็นเอกลักษณ์ เพื่ออนุรักษ์ผ้าทอไทใหญ่สืบไป ผลิตภัณฑ์ที่นักออกแบบนำเสนอและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากที่สุด คือ โคมไฟ กระเป๋าสะพาย กระเป๋าถือ และกล่องนามบัตร ส่วนผลิตภัณฑ์ในรูปแบบของเสื้อผ้า ต้องการมากที่สุด คือ แบบเสื้อชุด โอกาสพิเศษ ชุดลำลอง และชุดทำงาน

นพรัตน์ มหิพันธ์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางในการพัฒนาธุรกิจผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นเมือง : กรณีศึกษาร้านเลิศไพบูลย์ อำเภออมลาคะสิย จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาการบริหารจัดการที่สามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาธุรกิจผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นเมืองทางร้านเลิศไพบูลย์ ดังนี้ ด้านการผลิต ปริมาณการผลิตได้สอดคล้องกับ เป้าหมายและประสิทธิภาพ ลดต้นทุนการผลิตและสร้างผลกำไร มีการพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์ให้แปลกใหม่อย่างต่อเนื่อง ด้านการเงินและทุนการพัฒนาระบบบัญชีให้มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับกิจการด้านการตลาด ควรเพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์ เน้นประโยชน์ใช้สอยให้มากขึ้น เพิ่มช่องทางการจำหน่ายด้านทรัพยากรมนุษย์ พัฒนาแรงงาน ให้มีความชำนาญ และเพิ่มประสิทธิภาพ

ประการ คุณารักษ์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ การทอผ้าไหม : กรณีการทอผ้าไหมบ้านตาหยวก ตำบลทุ่งหลวง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า เป็นกระบวนการจัดเกลาทางสังคม โดยใช้ผ้าไหมเป็นเครื่องมือ

เพื่อให้ผู้หญิงมีความสมบูรณ์พร้อมตามที่สังคม ชุมชน บ้านตาหยวกคาดหวัง ผู้มีบทบาทหลักในการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าไหม ได้แก่ สถาบันครอบครัว มี แม่ ย่า ยาย ป้า น้า และอาที่เป็นผู้หญิง เด็กผู้หญิงอายุ 9-16 ปี จะเรียนรู้และช่วยงานแม่ในการทอผ้าไหม การทอผ้าของผู้หญิงวัยสาวเป็นการเตรียมผู้หญิง เพื่อก้าวไปสู่สถานภาพที่สูงขึ้น คือ การเป็นภรรยา มารดา ย่า และยาย จะเรียนรู้การทอผ้าด้วยตนเองและเทคนิควิธีการเพื่อให้ผ้าไหมมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

อำนาจ ภูวนา (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการบริหารการผลิตหัตถกรรมทอผ้า : ศึกษาเฉพาะบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการกลุ่มทอผ้ามีกระบวนการบริหารการผลิตหัตถกรรมผ้าทอ ตามขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การตั้ง การ และการควบคุม โดยเน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมและความเป็นกันเอง

สรุปได้ว่า การทำงานอาชีพในชุมชน มีการวางแผนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต มีการทำงานหัตถกรรมที่บ้าน มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพที่บ้าน เด็กและเยาวชนเห็นแนวทางในการประกอบอาชีพตามครอบครัว รักการทำงาน และมีเจตคติที่ดีต่อการทำงาน สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างพอเพียง และมีความสุข

2. งานวิจัยต่างประเทศ

สเปงเลอร์ (Spangler, 1978 : Wed Site) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการย้อมสีผ้าบาติกจากแอฟริกากรณีการสอนศิลปะในระดับ 8 และระดับ 9 พบว่า การเข้าใจหลักฐานทางวัฒนธรรมในศิลปะขยายไปสู่นักศึกษา ทำให้เกิดความเข้าใจทางวัฒนธรรม การสอนศิลปะของแอฟริกา 2 อย่าง ผ้าบาติก และการย้อมสี แนวทางการพัฒนาในระหว่างภาคฤดูร้อนสำหรับครูในการพัฒนาหลักสูตรของแอฟริกามีทั้งหมด 6 บทเรียน ได้แก่ การทำแม่พิมพ์ วัฒนธรรมแอฟริกา ขบวนการทอผ้า ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมแอฟริกาตะวันตก การย้อมผ้าบาติก และความสัมพันธ์ของโครงร่างรูปแบบและสี นอกจากนี้ยังมีการแนะนำวิวัฒนาการ หลักการ ศัพท์ แผ่นงาน พื้นฐานของการย้อมผ้าบาติก การทำหน้าที่ที่มอบหมายอื่นๆ

มหาวิทยาลัยโอไฮโอ โอคลัมบัส ประเทศสหรัฐอเมริกา (Ohio State Univ, Columbus; U.S. 1985 : Wed Site) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการประชุมเกี่ยวกับสิ่งทอในครอบครัว และส่วนบุคคล พบว่า เครื่องมือที่ใช้ในการทำหลักสูตรสิ่งทอในครอบครัว ประกอบด้วย 1 ใน 6 ส่วน อาชีพผู้บริหารในรัฐโอไฮโอ การแนะนำดูแลบ้าน หลักสูตรปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ได้แก่ 1. กายภาพ สังคมและจิตวิทยา 2. การจัดหา 3. การวางแผน ได้รับความดูแลและสนับสนุน และความปลอดภัยในสังคม ความเอาใจใส่ฐาน การทำผ้าไหมใน

ครอบครัว (มีความต้องการพัฒนา การทำในครอบครัว) และยุทธศาสตร์ (ข้อมูลข่าวสาร และกิจกรรมขบวนการสนับสนุนการเรียนการสอน) ในกรณีพิเศษ ทรัพยากรพิเศษ ในทางอื่น ผู้สอนควรเลือก โดยดูพื้นฐานทรัพยากรและความเหมาะสมในแต่ละชั้นเรียน

ฟามेलโอ (Farmelo. 1995 : 35-38) ได้ศึกษาเกี่ยวกับร้านขายของ กรณีผู้หญิงพื้นเมืองกับการพัฒนาทางวัฒนธรรม พบว่าเมื่อผู้หญิงในท้องถิ่นไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหา โครงการพัฒนาที่จะดำเนินไปอย่างช้า และการทำงานที่จะเกิดความกดดัน ประกอบไปด้วยองค์กรหญิงทอผ้าจะเริ่มเรียกร้องขึ้นข้อเสนอที่ต้องการ

วีรามุ (Veramu. 1996 : 6-9) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนกับการศึกษาในทางใต้ของมหาสมุทรแปซิฟิกซึ่งการใช้อำนาจในการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่ช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า คือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทิวฟอล และเดียล (Threlfall and Deal. 1998 : 19-25) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรกับเทคโนโลยีของโรงงานอุตสาหกรรมสิ่งทอในอเมริกา ด้านเรื่องนุ่งห่ม อาชีพการจัดการ การตลาด อุตสาหกรรม การวิจัยและการพัฒนา และการควบคุมคุณภาพ

เอลเบล, โอนีล และฮาย (Albanese, O'Neil and Hines. 1998 : 88-91) ได้ศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรเสื้อผ้าและสิ่งทอในการศึกษาระดับสูง พบว่า จากการวิเคราะห์โปรแกรมการสอนเสื้อผ้าและสิ่งทอใน 64 วิทยาลัยพบเพียง 4 หลักสูตรเท่านั้นที่เป็นวิชาบังคับ จากร้อยละ 50 ที่เป็นชั้นพื้นฐาน โครงสร้าง เรื่องแต่งกายสมัยโบราณ สิ่งทอและสังคม วัฒนธรรม จิตวิทยาด้านเสื้อผ้า หลักสูตรควรจัดตั้งขึ้นสำหรับ โปรแกรมในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะ

แม็กคอลล (McCall. 1999 : 230-236) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสอนประวัติของผ้าขนสัตว์และศิลปวัฒนธรรมสิ่งทอ พบว่า การกระตุ้นให้ผู้ศึกษา สืบหาหลักการ สิ่งทอ และการสัมภาษณ์นักประดิษฐ์สิ่งทอ โดยใช้เครื่องมือ ส่งเสริมความเข้าใจและความสามารถในการผลิตผ้าขนสัตว์สรุปว่าประวัติความเป็นมาของผ้าขนสัตว์และวัฒนธรรมของเขาอาศัยประเพณีไทยลาว และผู้อพยพในไทย และตัวอย่างจากผู้อพยพในสหรัฐอเมริกา

คิลแมน (Killman. 2003 : Web Site) ได้ศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรนี้ประกอบด้วย เครื่องมือสำหรับการฝึกอาชีพออกแบบเพื่อพัฒนาความรู้ และทักษะอาชีพในการทอผ้า และเครื่องนุ่งห่มใน โรงงานอุตสาหกรรม เนื้อหาประกอบด้วยคำนำ ความรู้และทักษะตัวอย่าง (โครงสร้างหลักสูตรยุทธศาสตร์การจัดการ ในแต่ละบทประกอบด้วยจุดรวม คัพท์ การจัดหลักสูตร รายละเอียด คำแนะนำการสอนหลักสูตร และข้อเสนอแนะครอบครัว อาชีพ และกิจกรรมสังคมของอเมริกา และ 60 Web Site 108 จุดมุ่งหมาย และ 6 โปรแกรม เนื้อหา

ประกอบด้วยสิ่งทอและระบบโรงงานเครื่องนุ่งห่ม เส้นใย สิ่งทอ กฎหมาย การประยุกต์เทคโนโลยี การเลี้ยงอาชีพ และการจัดการระบบครอบครัว สังคม และบทบาทอาชีพ ความชำนาญในการผลิตชุดผู้หญิงจากการออกแบบ การผลิตผลิตภัณฑ์ การจัดการด้านบริหาร กระบวนการผลิตชุดผู้หญิง การประสานงาน เครื่องนุ่งห่มและส่วนประกอบ การตลาด และเทคนิคการส่งเสริม การบริหารประกอบด้วยเทคนิคการเปลี่ยนแปลงการซ่อมแซม การทำตามลูกค้าสั่ง การค้าสิ่งทอและผลิตภัณฑ์สิ่งทอ การรวมกลุ่มอุตสาหกรรม

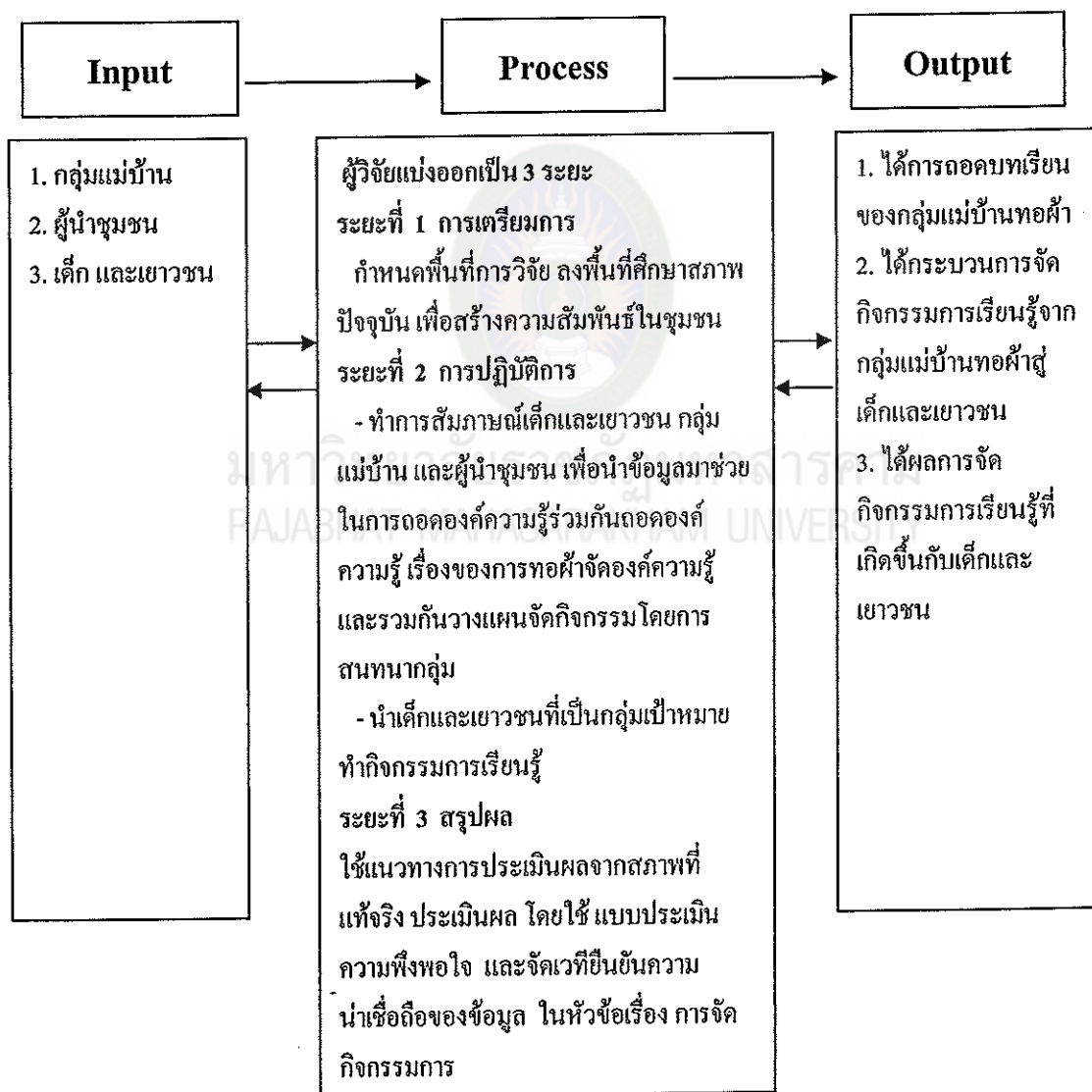
ลอคเซอร์ (Locher. 2006 : 150) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสำหรับการบูรณาการเกี่ยวกับสิ่งทอการประมาณการด้านความต้องการเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและบูรณาการของการสั่งเสื้อผ้าโดยทางอิเล็กทรอนิกส์ โทริกนั้น ผู้ใช้ยอมรับว่าประสบความสำเร็จจากการบูรณาการ โดยใช้ข้อมูลเป็นตัวรับสัญญาณ คือ การรายงานพิสูจน์ความคิดรวบยอดในวิทยานิพนธ์ การใช้เทคนิคทางเทคโนโลยีทำให้ประสบความสำเร็จ การเข้าถึงเทคโนโลยีที่แปลกใหม่ เกิดจากการบูรณาการเทคโนโลยีทางอิเล็กทรอนิกส์โทริกมาบูรณาการร่วมกับสิ่งทอได้สรุปเทคโนโลยีการได้ระบบสิ่งทอ การวิจัยเน้นที่การนำเส้นใยทองแดงมาใส่ในผ้า ซึ่งเป็นสารนำไฟฟ้า เส้นใยควบคุมด้วยสารประเภททองแดงเป็นวิวัฒนาการที่น่าสนใจอันเกิดผลจากผลของการนำอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ เป็นการส่งสัญญาณในความสามารถต่อต้านกระแสไฟฟ้าได้ 50 โอมห์ ประกอบไปด้วยความต่อต้านระหว่าง 180-310 โอมห์การเชื่อมต่อทางเทคโนโลยีโดยการกำหนดโครงสร้างเส้นใยในผ้า เส้นใยทองแดงแต่ละเส้นคลุมด้วยฉนวนไฟฟ้าเรียกว่าเป็นเส้นใยโพลีเมอร์ ทำให้มีโครงสร้างแตกต่างออกไปซึ่งเป็นผลงานที่ทำให้ได้รับความสนใจการนำไปใช้ในแคปซูลเพื่อป้องกันความชื้น ซึ่งจะเป็ผลให้เกิดลื่อนำไฟฟ้า สามารถยืดหยุ่นได้ดี และใช้ประโยชน์ได้กว้างขวาง เส้นใยทั้งสอง (โม่โมเคอร์และเส้นใยทองแดง) ทำให้เกิดความยืดหยุ่น 20%

หยี่ (Yi. 2006 : 2818-B) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาความสามารถในการซับน้ำได้ของเส้นใยผ้าวัสดุประสงค์ของการศึกษานี้ คือ การสำรวจความสามารถในการซับน้ำได้ของเส้นใยผ้า และกลวิธีในการทำให้เกิดความแตกต่างกัน ผลที่ได้ยืนยันทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์ข้อเสนอกที่เป็นจริงเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง ทำให้เป็นสถาปัตยกรรมในด้านสิ่งทอชั้นสูง ทำให้เกิดความเข้าใจที่แตกต่างกันซึ่งเป็นฐานความรู้ที่คล้ายกัน รูปแบบศึกษาใหม่นี้ทำให้เกิดผลในด้านการศึกษาในระดับเซลล์ละเอียดยิ่งขึ้นเป็นพื้นฐานของทฤษฎีย่อยต่างๆ เกิดการศึกษาให้ทราบถึงรูพรุนเล็กที่สามารถซึมซับน้ำได้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้พบว่าพลังความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ในท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยจะก่อให้เกิดการเรียนรู้สิ่งดีๆ ในท้องถิ่นจากผู้รู้ในท้องถิ่นที่อุดมไปด้วยภูมิรู้ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นห้องสมุดเคลื่อนที่ในชุมชน เพื่อชดเชยความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นออกมาเรียนรู้และบันทึกไว้เพื่อถ่ายทอดสืบทอดไป ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย